

VOEDING EN LEEFSTIJL IN DE OPLEIDING GENEESKUNDE

EEN OVERZICHT

AUTEURS: Dianne (H.K.) van Dam-Nolen

OPDRACHTGEVER: Directie Voeding, Gezondheidsbescherming en Preventie van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

DATUM: mei 2017

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	3
1. Methoden en Technieken	4
2. Resultaten Curricula medische faculteiten	5
3. Resultaten Coassistenten-enquête	7
4. Resultaten Huisartsen-enquête	11
5. Discussie	15
6. Conclusies	16
7. Aanbevelingen	18
Bijlage 1 Enquête verspreid onder coassistenten	20
Bijlage 2 Enquête verspreid onder huisartsen	27
Bijlage 3 Grafieken naar aanleiding van coassistenten-enquête	36
Bijlage 4 Grafieken naar aanleiding van huisartsen-enquête	48

INLEIDING

Preventie van ziekten, en daarmee de focus op voeding, wordt steeds belangrijker in de vormgeving van onze gezondheidszorg. De speerpunten van het Nationaal Programma Preventie zijn onder andere diabetes, alcohol en overgewicht.¹ Een van de manieren waarop het bewustzijn van de burger omtrent deze zaken vergroot kan worden, is voorlichting. Voorlichting kan onder andere plaatsvinden tijdens het bezoek aan (huis)artsen. Voor een goede informatieoverdracht is van belang dat de (huis)arts of praktijkondersteuner goede communicatietechnieken toepast en bovendien weet heeft van de huidige inzichten omtrent voedingsadviezen en diëten. Een gedegen en wetenschappelijke voorkennis over de interactie tussen voeding en het menselijk lichaam is van belang. Zeker nu de aandacht voor voeding groeit, er (bijna) wekelijks een voeding-gerelateerd artikel in de media verschijnt en de Volkskrant zelfs stelde dat in 2015 'de voedselstress zijn hoogtepunt bereikte'². Daarnaast is het belangrijk dat (huis)artsen weten hoe en wanneer zij kunnen doorverwijzen naar paramedici, zoals diëtisten.

Te midden van deze ontwikkelingen is in juni 2016 de Vereniging Arts en Voeding opgericht, met als doel 'het bewustzijn over het effect van voeding en leefstijl te vergroten, kennis en vaardigheden te verbeteren en wetenschappelijke inzichten te delen'³. Daarnaast stelt men dat artsen geen idee hebben 'wat de mogelijkheden van goede voeding kunnen zijn'⁴. In het verlengde hiervan is enkele maanden later de Vereniging Student en Voeding⁵ te Rotterdam opgericht. Het ontstaan van deze verenigingen doet de indruk ontstaan dat er bij de beroepsgroep van artsen en geneeskundestudenten behoefte bestaat aan meer aandacht voor voeding. Daarnaast duidt het mogelijk ook op een tekort aan aandacht voor dit onderwerp in de opleiding Geneeskunde.

Gezien de relevantie van kennis over voeding en leefstijl en het feit dat de opleiding Geneeskunde de plaats bij uitstek is om toekomstig artsen toe te rusten met voldoende (basis)kennis, is het van belang om te onderzoeken in hoeverre er momenteel aandacht wordt besteed aan voeding en leefstijl in de opleiding Geneeskunde en welke behoeften leven onder (bijna-)artsen zelf. Het doel van dit onderzoek is dan ook het duiden van de gedachten die er nu leven over de invulling van de medische curricula. Aan de hand hiervan worden aanbevelingen opgesteld.

In de komende hoofdstukken worden allereerst de methoden en technieken van dit onderzoek besproken. De hoofdstukken 2-4 tonen de resultaten. In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op enkele beperkingen van dit onderzoek. In hoofdstuk 6 worden conclusies uit de besproken resultaten getrokken, en hoofdstuk 7 sluit af met enkele aanbevelingen.

¹ Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2013). *Alles is gezondheid... Het Nationaal Programma Preventie 2014-2016*, p. 12. Den Haag: Rijksoverheid.

² Visser, E. de. (2015, 24 december). Zo bereikte de voedselstress zijn hoogtepunt. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op 2 november 2016, van <http://www.volkskrant.nl/media/zo-bereikte-de-voedselstress-zijn-hoogtepunt~a4212597/>

³ *Vereniging Arts en Voeding wordt op 3 juni opgericht*. (2016, 29 mei). Geraadpleegd op 2 november 2016, van <http://www.artsenvoeding.nl/single-post/2016/05/29/Vereniging-Arts-en-Voeding-opgericht->

⁴ *Artsenvereniging Arts en Voeding: aandacht voor voeding en leefstijl*. (2016, 6 juni). Geraadpleegd op 2 november 2016, van <https://www.nationalezorggids.nl/ziekenhuizen/nieuws/31616-artsenvereniging-arts-en-voeding-aandacht-voor-voeding-en-leefstijl.html>

⁵ *Facebookpagina Vereniging Student en Voeding*. (z.d.) Geraadpleegd op 2 november 2016, van <https://www.facebook.com/studentenvoeding/>

1. METHODEN EN TECHNIEKEN

Het onderzoek naar de invulling van de Geneeskundeopleiding omtrent voeding en leefstijl en de behoeften van studenten en artsen valt uiteen in drie delen, te weten:

1. analyse van de curricula van de medische faculteiten;
2. verspreiding van een enquête onder coassistenten;
3. verspreiding van een enquête onder recent afgestudeerde huisartsen.

Analyse van curricula

Er zijn acht medische faculteiten in Nederland, namelijk in Amsterdam (2x), Groningen, Leiden, Maastricht, Nijmegen, Rotterdam en Utrecht. De curricula van deze faculteiten zijn opgevraagd via de onderwijscoördinatoren dan wel opleidingscommissies. Deze zijn geanalyseerd op het aantal uren dat er besteed wordt aan voeding over voeding, leefstijl en/of gesprekstechnieken. Daarnaast is gevraagd of er op een extra-curriculaire manier aandacht wordt besteed aan voeding, leefstijl en/of gesprekstechnieken.

Enquête onder coassistenten

Het doel enquêteren van coassistenten is om inzicht te krijgen in hun behoeften en de invulling van de door hen genoten opleiding. Er is voor deze doelgroep gekozen, omdat coassistenten de Geneeskundeopleiding bijna in hun geheel hebben doorlopen en bovendien de (meeste) theoretische jaren achter de rug hebben. Zij hebben dus enerzijds een algeheel beeld van de opleiding en anderzijds een actueel beeld. Om de coassistenten te bereiken is contact opgenomen met de onderwijsbureaus van de faculteiten ter verspreiding van het bericht en is gebruik gemaakt van social media. De enquête voor coassistenten staat opgenomen in bijlage 1.

Enquête onder huisartsen

Onder 'recent afgestudeerde huisartsen' wordt verstaan die huisartsen die maximaal 3 jaar zijn afgestudeerd. Zij zijn bevraagd op hun behoeften, de invulling van de door hen gevolgde huisartsenopleiding en de invulling van de door hen gevolgde Geneeskundeopleiding. Deze doelgroep heeft de afgelopen jaren veel praktijkervaring opgedaan, waardoor zij ontdekt hebben of hun theoretische kennis toereikend is in de praktijk. Voor de doelgroep huisartsen is gekozen ter afbakening van het onderzoek en omdat zij in hun dagelijkse werk relatief veel te maken hebben met preventieve zorg. Om de huisartsen te bereiken is een bericht verspreid naar de medische faculteiten, via de Landelijke Huisartsen Vereniging, het Nederlands Huisartsen Genootschap en is gebruik gemaakt van netwerken. De enquête voor huisartsen staat opgenomen in bijlage 2.

2. RESULTATEN | CURRICULA MEDISCHE FACULTEITEN

Er zijn acht medische faculteiten in Nederland. Van zes van deze faculteiten zijn de curricula via internet te raadplegen of zijn deze curricula digitaal beschikbaar gesteld per e-mail. Deze curricula zijn geanalyseerd op het vóórkomen van het thema voeding, leefstijl en motiverende gespreksvoering. Er is bijgehouden in welke werkvorm hierover onderwijs werd gegeven, zoals werd aangegeven in de studiegidsen en lesroosters. Aan de hand daarvan is berekend hoeveel uur per collegejaar aan de genoemde onderwerpen aandacht wordt besteed. Het was helaas niet mogelijk om hieraan een aantal ECT's te koppelen. Hieronder volgt een overzicht van het aantal uren per faculteit per collegejaar. Voor een volledig overzicht, is het Excel-bestand 'Overzicht curricula Geneeskunde' op te vragen via centrumgezondleven@rivm.nl.

Om het overzicht te waarborgen, is er gewerkt met kleuren. Het thema 'voeding' is groen gekleurd, het thema 'leefstijl' blauw, en het thema 'gesprekstechnieken' oranje. Niet altijd was duidelijk in hoeverre in een bepaald(e) college of werkgroep aandacht werd besteed aan voeding of leefstijl, omdat de omschrijving niet helder genoeg was. In een dergelijk geval is er gescoord met de aanduiding 'mogelijk voeding- en/of leefstijlgerelateerd'. Deze is geel gekleurd. De aantallen zijn weergegeven in uren.

Erasmus Universiteit Rotterdam				
	Voeding	Leefstijl	Gesprekstechnieken	Mogelijk gerelateerd
Jaar 1	70	15	1	31
Jaar 2	2	17,5	2	15
Jaar 3	5	22	0	17
Totaal	77	54,5	3	63

Radboud Universiteit Nijmegen				
	Voeding	Leefstijl	Gesprekstechnieken	Mogelijk gerelateerd
Jaar 1	12	12	20,5	19,5
Jaar 2	3	18	8	14
Jaar 3	0	0	0	0
Totaal	15	30	28,5	33,5

Rijksuniversiteit Groningen *				
TRAJECT 'DUURZAME ZORG'				
	Voeding	Leefstijl	Gesprekstechnieken	Mogelijk gerelateerd
Jaar 1	0	0,75	0	9,75
Jaar 2	5,5	10	2	6,5
Jaar 3	0	6,5	0	0
Totaal	5,5	17,25	2	16,25
TRAJECT 'INTRAMURALE ZORG'				
Jaar 1	0	0	0	6
Jaar 2	5,5	6	2	5,5
Jaar 3	0	6,5	0	0
Totaal	5,5	12,5	2	11,5
TRAJECT 'GLOBAL HEALTH'				
Jaar 1	0	0	0	7
Jaar 2	5,5	6	2	7,5
Jaar 3	0	6,5	0	0
Totaal	5,5	12,5	2	14,5
TRAJECT 'MOLECULAIR MEDICINE'				
Jaar 1	0	0	0	7
Jaar 2	5,5	6	2	7,5
Jaar 3	0	6,5	0	0
Totaal	5,5	12,5	2	14,5

Universiteit van Amsterdam (Epicurus) **				
	Voeding	Leefstijl	Gesprekstechnieken	Mogelijk gerelateerd
Jaar 1	4,75	1	0	1
Jaar 2	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.
Jaar 3	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.
Totaal	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.

Universiteit Leiden				
	Voeding	Leefstijl	Gesprekstechnieken	Mogelijk gerelateerd
Jaar 1	12	7	0	17
Jaar 2	0	0	0	9
Jaar 3	8	13	0	16
Totaal	20	20	0	42

Universiteit Maastricht (PGO) ***				
	Voeding	Leefstijl	Gesprekstechnieken	Mogelijk gerelateerd
Jaar 1	17	0	0	17
Jaar 2	0	10	0	12
Jaar 3	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.
Totaal	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.

* Bij de Rijksuniversiteit Groningen kunnen medisch studenten aan het begin van hun opleiding uit een van de vier genoemde trajecten kiezen.

** De Universiteit van Amsterdam is dit jaar gestart met de vernieuwing van het curriculum, genaamd *Epicurus*. Alleen van het eerste jaar is op dit moment de indeling nog bekend.

*** De Universiteit Maastricht heeft het curriculum Geneeskunde vormgegeven aan de hand van probleemgestuurd onderwijs.

n.n.b. = nog niet bekend

Uit bovenstaande tabellen blijkt dat er in de opleiding Geneeskunde gemiddeld gezien 29 uur aan het thema voeding wordt besteed. Een uitschieter hierin is de Erasmus Universiteit Rotterdam met 77 uur. Als enige faculteit besteedt zij veel aandacht aan de basale (ver)werkingsmechanismen van nutriënten. Statistisch gezien is deze waarde geen extreme. Wanneer we toch corrigeren voor deze uitschieter is het gemiddelde 13,5 uur.

In dit onderzoek is het lastig om per faculteit te onderscheiden wat de inhoud is van de aangeboden colleges, werkgroepen, opdrachten et cetera. In de beschikbare curricula wordt vaak alleen de titel van het college of de opdracht genoemd, zonder uitgebreide omschrijving. Soms is aan de titel wel te zien of het om basale kennis, zoals werkingsmechanismen, of toegepaste kennis gaat. Voor meer informatie, zie het Excel-bestand 'Overzicht curricula Geneeskunde', op te vragen via centrumgezondleven@rivm.nl.

Aan het thema leefstijl wordt gemiddeld 30 uur aandacht geschonken. Ook wat dit thema betreft besteedt de Erasmus Universiteit Rotterdam hier de meeste aandacht aan, hoewel het verschil nu minder uitgesproken is dan bij het thema voeding en het hier daarmee ook statistisch gezien geen extreme betreft.

De gemiddelde tijd die wordt besteed aan motiverende gesprekstechnieken is 8 uur. Hierin vormt de Radboud Universiteit Nijmegen een uitzondering, maar statistisch gezien geen extreme. Zij besteedt 28,5 uur aan dit thema.

Tot slot is er ook gescoord op 'mogelijk gerelateerd aan voeding en/of leefstijl'. Dit bedragen onderwerpen waarbij mogelijk over voeding en/of leefstijl wordt gesproken, maar waarbij dit niet (duidelijk) bleek uit de omschrijving. Door op deze manier te scoren wordt in sommige gevallen het voordeel van de twijfel geboden. Gemiddeld gezien wordt hier 38 uur aan besteed.

Er is niet bekend of en op welke manier er extra-curriculair aan de genoemde onderwerpen aandacht wordt besteed. De faculteiten hadden hier geen informatie over beschikbaar.

3. RESULTATEN | COASSISTENTEN-ENQUÊTE

In het onderstaande worden de resultaten besproken uit de enquête verspreid onder coassistenten. De uitgebreidere grafieken staan opgenomen in bijlage 1. Voorafgaand aan de analyse zijn de resultaten gefilterd, zodat studenten die nog niet aan de coschappenperiode deelnemen geëxcludeerd zijn uit dit onderzoek. Om de leesbaarheid van de analyse te vergroten, is gewerkt met kleuren. Het thema 'voeding' is groen gekleurd, het thema 'leefstijl' blauw, het thema 'gesprekstechnieken' oranje en het thema 'doorverwijzen' geel.

Allereerst worden hieronder enkele algemene karakteristieken van de respondenten besproken. Vervolgens staan we stil bij 1.) de mate van aandacht die besteed wordt aan de diverse deelthema's; 2.) de manier waarop dat gebeurt; 3.) hoe men in de praktijk omgaat met doorverwijzen; 4.) welke extra-curriculaire mogelijkheden er bestaan; 5.) wat de behoeften zijn onder coassistenten; en tot slot 6.) welke informatiebronnen men gebruikt.

Personalia

Uit de algemene gegevens van de coassistenten blijkt dat de enquête is ingevuld door 884 coassistenten, afkomstig van zeven van de acht faculteiten in Nederland, namelijk 35 van de Erasmus Universiteit Rotterdam, 154 van de Radboud Universiteit Nijmegen, 62 van de Rijksuniversiteit Groningen, 259 van de Universiteit van Amsterdam, 79 van de Universiteit Leiden, 235 van de Universiteit Utrecht en 21 van de Vrije Universiteit Amsterdam.

Mate van aandacht

- Voeding

32,8% van de respondenten geeft aan dat er zelden tot nooit aandacht voor het thema 'voeding' is in het curriculum Geneeskunde. 32,4% geeft aan dat dit minder dan één keer per maand gebeurt. Bij 19,9% wordt er minstens één keer per maand aandacht aan dit onderwerp besteed, bij 9,8% minstens eenmaal per twee weken, en bij 5,1% minimaal één keer per week.

- Leefstijl

Aan het thema 'leefstijl' wordt meer aandacht in het curriculum besteed. Slechts 9,4% geeft aan dat er zelden tot nooit aandacht voor is. Bij 18,0% van de respondenten wordt er minder dan één keer per maand aandacht aan dit onderwerp besteed. Het overgrote deel (72,7%) geeft aan dat er minstens eenmaal per maand aandacht voor is (23,0% minimaal eenmaal per week; 23,5% minimaal eenmaal per twee weken; 26,2% minimaal eenmaal per maand).

- Gesprekstechnieken

Aan gesprekstechnieken wordt de volgende aandacht in het curriculum geschonken: zelden tot nooit 20,8%; minder dan één keer maand 47,7%; minimaal één keer per maand 20,6%; minimaal één keer per twee weken 8,4%; minimaal één keer per week 2,6%.

- Doorverwijzen

Bij 22,1% van de respondenten wordt er zelden tot nooit aandacht besteed aan het thema doorverwijzen van patiënten. Bij 34,5% gebeurt dit minder dan één keer per maand, bij 22,8% gebeurt dit minimaal eenmaal per maand, bij 12,7% minimaal eenmaal per twee weken en bij 6,9% minimaal eenmaal per week.

Werkvormen en manieren

De volgende werkvormen worden in het curriculum Geneeskunde gebruikt om studenten te leren over de thema's voeding en leefstijl. De werkvormen staan op volgorde van gebruik. Het percentage geeft het percentage respondenten weer dat aangeeft dat deze werkvorm wordt gebruikt.

Voeding

- Hoorcolleges (47,6%)
- Werkgroepen (25,1%)
- Zelfstudieopdrachten (19,5%)
- Communicatieonderwijs (14,6%)
- Vaardigheidsonderwijs (4,9%)

Een andere werkvorm die respondenten zelf aangeven, is het volgen van een keuzevak. 4% van de respondenten geeft in de vrije schrijfruimte aan dat er met name in de coschappen aandacht aan voeding wordt besteed.

Leefstijl

- Hoorcolleges (53,3%)
- Werkgroepen (42,6%)
- Communicatieonderwijs (30,6%)
- Zelfstudieopdrachten (24,7%)
- Vaardigheidsonderwijs (11,7%)

Ten aanzien van het thema leefstijl geeft ook 4% van de respondenten aan dat aandacht voor leefstijl met name in de praktijk, tijdens de coschappen, plaatsvindt.

Bij ruim 90% van de respondenten is er *geen* specifiek blok aan het thema voeding gewijd. Dit geldt nog meer voor het thema leefstijl (91,1%). Er kan op verschillende manieren aandacht worden besteed aan voeding en/of leefstijl: in het kader van preventie, curatie of ter behandeling van chronische ziekte. De verdeling is als volgt:

	Voeding	Leefstijl
In het kader van preventie	55,0%	80,6%
In het kader van curatie	27,0%	49,9%
In het kader van de behandeling van chronische ziekten	56,7%	72,5%

Doorverwijzen

18,9% van de respondenten krijgt geleerd *wanneer* hij een patiënt dient door te verwijzen voor voeding- en/of leefstijladviezen. 62,9% krijgt dit nooit geleerd. 33,3% krijgt wel geleerd *naar wie* hij patiënten kan doorverwijzen. 42,7% krijgt dit nooit geleerd.

Uit de enquête blijkt ook dat 71,5% nooit geleerd krijgt hoe hij in de eerstelijnszorg kan samenwerken met niet- en paramedische professionals. En 60,1% krijgt nooit geleerd waar hij extra informatie kan vinden over leefstijladviezen.

De volgende patiëntencategorieën zijn de categorieën die het meest en het minst door de medische opleiding worden aanbevolen om door te verwijzen naar paramedische zorg voor voeding- en/of leefstijladviezen. Het percentage geeft het percentage van de respondenten aan dat aangeeft

dat bij deze patiëntencategorieën verwijzing wordt aanbevolen. De mate van aanbevelen voor de andere patiëntencategorieën staat weergegeven in bijlage 1.

Het meest wordt aanbevolen door te verwijzen:

- Patiënten met gewichtsproblematiek (44,1%)
- Patiënten met stoelgangproblematiek (34,7%)
- Patiënten met buikklachten (31,9%)

Het minst wordt aanbevolen door te verwijzen:

- Patiënten met oogziekten (3,8%)
- Patiënten met infectieziekten (3,1%)
- Patiënten met gehoorklachten (1,8%)

Extra-curriculair

30,2% van de respondenten geeft aan dat er op hun medische faculteit de mogelijkheid bestaat om extra-curriculaire cursussen te volgen over voeding en/of leefstijl. Er is een verschil in aanbod per faculteit. Voor de Vrije Universiteit en de Universiteit van Maastricht geldt dat niemand van de respondenten aangeeft dat er extra-curriculaire mogelijkheden bestaan. Voor de andere faculteiten geeft onderstaand percentage aan hoeveel van de respondenten aangeeft dat er extra-curriculaire mogelijkheden zijn voor onderwijs over voeding en/of leefstijl.

- Universiteit van Utrecht: 56,6%	- Erasmus Universiteit Rotterdam: 7,4%
- Universiteit van Amsterdam: 14,0%	- Rijksuniversiteit Groningen: 4,4%
- Radboud Universiteit Nijmegen: 13,2%	- Universiteit van Leiden: 4,4%

Behoeften

In de bijlage staan grafieken opgenomen waarin uiteengezet wordt in welke mate respondenten vinden dat zij kennis hebben over voeding- en/of leefstijlgerelateerde onderwerpen. De top-5 onderwerpen waarvan studenten het minst af weten, staat hieronder weergegeven. Het percentage geeft het percentage respondenten aan dat zegt weinig tot niets van dit onderwerp af te weten.

- Samenwerken in de eerstelijnszorg met niet- en paramedische professionals (78,7%)
- Voeding als middel in de behandeling van curatieve ziekten (69,6%)
- De partijen naar wie patiënten doorverwezen kunnen worden voor leefstijladviezen (66,5%)
- Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor voedingsadviezen (64,3%)
- Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor leefstijladviezen (59,1%)

Ook de mate van behoefte waarop coassistenten (extra) scholingen wensen te ontvangen over specifieke onderwerpen staat in grafieken in de bijlage weergegeven. Hieronder staan per onderwerp aangegeven hoeveel procent van de respondenten hier graag (meer) scholing over ontvangt. Het staat in volgorde weergegeven.

- Voeding als middel in de behandeling van curatieve ziekten (81,9%)
- Partijen naar wie patiënten doorverwezen kunnen worden voor leefstijladviezen (78,8%)
- Voeding als middel in de behandeling van chronische ziekten (77,3%)
- Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor voedingsadviezen (77,3%)
- Samenwerking in de eerstelijnszorg met niet- en paramedische professionals (76,9%)
- Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor leefstijladviezen (75,6%)

- Partijen naar wie patiënten doorverwezen kunnen worden voor voedingsadviezen (74,0%)
- Betrouwbare informatiebronnen over voeding (72,8%)
- Voeding als middel ter preventie van ziekten (71,8%)
- Betrouwbare informatiebronnen over leefstijl (70,7%)
- Leefstijl als middel in de behandeling van curatieve ziekten (66,3%)
- Leefstijl als middel in de behandeling van chronische ziekten (64,7%)
- Hantering van goede gesprekstechnieken om met patiënten in gesprek te gaan over voeding en leefstijl (56,6%)
- Gezonde voeding in algemene zin (53,5%)
- Leefstijl als middel ter preventie van ziekten (52,5%)

In de bijlage staat een grafiek opgenomen waarin de mate van behoefte per faculteit is uitgesplitst.

Bronnen

Ruimschoots meer dan de helft van de coassistenten heeft geen weet van het bestaan van onafhankelijke informatiewebsites over voeding en leefstijl. Slechts 1,1% kent het bestaan van de overheidswebsite loketgezondleven.nl. Ook de website van de gezondheidsraad is relatief onbekend onder coassistenten (bij 11,5% van de respondenten bekend). De sites die het meest bekend zijn onder coassistenten zijn voedingscentrum.nl (45,7%), trimbos.nl (26,1%) en het tabblad 'Gezonde leefstijl' van thuisarts.nl (22,2%). In de bijlage staat het volledige overzicht van de mate van bekendheid van diverse bronnen weergegeven.

Veel bronnen worden zelden tot nooit gebruikt. Websites die door een enkeling dagelijks worden gebruikt, zijn die van het voedingscentrum (0,7%), van het NHG (0,4%), en thuisarts.nl (0,2%). De bronnen die het minst worden gebruikt, zijn voedingleeft.nl, loketgezondleven.nl, allesoversport.nl, en de Artsenwijzer Diëtetiek. Voor een volledig overzicht, zie ook de bijlage.

Andere bronnen die respondenten gebruiken, zijn PubMed, UpToDate, boeken, collegesheets, Google, richtlijnen van specialismen, collega's, nutritionfacts.org, Foodlog, Wikipedia, TEDtalks, jellinek.nl.

Overig

Een selectie en analyse van de antwoorden op de open vragen zijn in de bijlage te vinden.

4. RESULTATEN | HUISARTSEN-ENQUÊTE

In het onderstaande worden de resultaten besproken uit de enquête verspreid onder huisartsen. De uitgebreidere grafieken staan opgenomen in bijlage 1. Om de leesbaarheid van de analyse te vergroten, is gewerkt met kleuren. Het thema 'voeding' is groen gekleurd, het thema 'leefstijl' blauw, het thema 'gesprekstechnieken' oranje en het thema 'doorverwijzen' geel.

Allereerst worden hieronder enkele algemene karakteristieken van de respondenten besproken. Vervolgens staan we stil bij 1.) de mate van aandacht die in de huisartsenopleiding besteed wordt aan de diverse deelthema's; 2.) de manier waarop dat gebeurt; 3.) hoe men in de praktijk omgaat met doorverwijzen; 4.) wat de behoeften zijn onder huisartsen; en tot slot 5.) welke informatiebronnen men gebruikt.

Onder de huisartsen is ook naar hun ervaring over de *algemene* opleiding Geneeskunde geïnformeerd. Omdat dit waarschijnlijk toch te ver is weggezaakt en we een goed beeld hierover hebben kunnen verkrijgen via de huidige coassistenten, is er voor gekozen om deze resultaten hieronder niet te beschrijven, tenzij anders aangegeven. Deze resultaten zijn wel beschikbaar in de vorm van ruwe data.

Tot slot, in deze bespreking van de resultaten van de enquête verspreid onder huisartsen, wordt tegelijkertijd een vergelijking gemaakt met de hierboven besproken resultaten uit de enquête verspreid onder coassistenten. Officieel behoort dit niet tot een resultatenanalyse, maar zo wordt wel een direct(e) overzicht en vergelijking geboden.

Personalia

De enquête is ingevuld door 160 huisartsen, waarbij alle faculteiten van Nederland vertegenwoordigd zijn. 16 huisartsen hebben hun huisartsenopleiding gevolgd aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, 7 aan de Radboud Universiteit Nijmegen, 24 aan de Rijksuniversiteit Groningen, 21 aan de Universiteit van Amsterdam, 6 aan de Universiteit van Leiden, 37 aan de Universiteit van Maastricht, 18 aan de Universiteit van Utrecht en 14 aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Van 17 huisartsen is niet bekend waar zij hun opleiding hebben gevolgd.

Mate van aandacht

- Voeding

23,9% van de huisartsen geeft aan dat er zelden tot nooit aandacht voor het thema 'voeding' is in de huisartsenopleiding. 44,3% geeft aan dat dit minder dan één keer per maand gebeurt. Bij 17,1% wordt er minstens één keer per maand aandacht aan dit onderwerp besteed, bij 11,4% minstens eenmaal per twee weken, en bij 3,4% minimaal één keer per week.

- Leefstijl

Voor de huisartsenopleiding geldt, net als bij de algemene opleiding Geneeskunde, dat er aan het thema 'leefstijl' meer aandacht wordt besteed. 10,2% van de huisartsen geeft aan dat er zelden tot nooit aandacht voor is. Bij 31,8% van de respondenten wordt er minder dan één keer per maand aan dit onderwerp besteed. 58,0% geeft aan dat er minstens eenmaal per maand aandacht voor is (10,2% minimaal eenmaal per week; 18,2% minimaal eenmaal per twee weken; 30,0% minimaal eenmaal per maand).

- Gesprekstechnieken

Aan gesprekstechnieken wordt de volgende aandacht in het huisartsencurriculum geschonken: zelden tot nooit 10,2%; minder dan één keer maand 42,1%; minimaal één keer per maand 31,8%; minimaal één keer per twee weken 11,4%; minimaal één keer per week 4,6%.

- Doorverwijzen

Bij 14,8% van de huisartsen wordt er zelden tot nooit aandacht in de opleiding besteed aan het thema doorverwijzen van patiënten. Bij 36,4% gebeurt dit minder dan één keer per maand, bij 31,8% gebeurt dit minimaal eenmaal per maand, bij 11,4% minimaal eenmaal per twee weken en bij 5,7% minimaal eenmaal per week.

In de analyse van deze onderwerpen valt op dat er geen grote verschillen bestaan tussen de huisartsenopleiding en de algemene opleiding Geneeskunde wat betreft de thema's voeding en leefstijl. Wat betreft onderwijs over gesprekstechnieken en doorverwijzen is de aandacht in de huisartsenopleiding groter dan in de algemene opleiding Geneeskunde.

Werkvormen en manieren

87,2% van de huisartsen geeft aan dat er geen specifiek blok aan het thema voeding in de huisartsenopleiding wordt gewijd. Dit geldt voor het thema leefstijl voor 79,1% van de huisartsen. Er kan op verschillende manieren aandacht worden besteed aan voeding en/of leefstijl: in het kader van preventie, curatie of ter behandeling van chronische ziekte. De verdeling in de huisartsopleiding is als volgt:

	Voeding	Leefstijl
In het kader van preventie	75,6%	79,1%
In het kader van curatie	38,4%	51,2%
In het kader van de behandeling van chronische ziekten	73,3%	76,7%

In deze resultaten valt een verschil op met de enquête onder de coassistenten. De verdeling van de percentages over het onderwijs over leefstijl komen grotendeels overeen. De percentages over het onderwijs over voeding vertonen wel verschillen: er is in de huisartsenopleiding meer aandacht voor met name de preventieve werking van voeding en de plaats van voeding in de behandeling van chronische ziekten (55,0% vs. 75,6% resp. 56,7% vs. 73,3%). Ook de aandacht voor voeding in het kader van curatieve behandelingen is in de huisartsenopleiding groter dan in de algemene opleiding Geneeskunde (27,0% vs. 38,4%).

Doorverwijzen

58,1% van de respondenten krijgt geleerd *wanneer* hij een patiënt dient door te verwijzen voor voeding- en/of leefstijladviezen en 62,8% krijgt wel geleerd *naar wie* hij patiënten kan doorverwijzen. Dit verschilt fors ten opzichte van de ervaring van de respondenten van de coassistenten-enquête. Daar leerde 18,9% *wanneer* en 33,3% *naar wie* te verwijzen.

30,2% van de huisartsen krijgt nooit geleerd hoe hij in de eerstelijnszorg kan samenwerken met niet- en paramedische professionals. Dit ligt 40% lager dan bij de coassistenten. 31,4% krijgt nooit

geleerd waar hij extra informatie kan vinden over leefstijladviezen. Ook dit percentage ligt lager dan de uitkomsten onder coassistenten (60,1%).

De volgende patiëntencategorieën zijn de categorieën die het meest en het minst door de medische opleiding worden aanbevolen om door te verwijzen naar paramedische zorg voor voeding- en/of leefstijladviezen. Het percentage geeft het percentage van de respondenten aan dat aangeeft dat bij deze patiëntencategorieën verwijzing wordt aanbevolen. De mate van aanbevelen voor de andere patiëntencategorieën staat weergegeven in bijlage 2.

Het meest wordt aanbevolen door te verwijzen:

- Patiënten met gewichtsproblematiek (41,3%)
- Patiënten met coronair vaatlijden (35,6%)
- Patiënten met chronische longaandoeningen (31,3%)

Het minst wordt aanbevolen door te verwijzen:

- Patiënten met oogziekten (2,5%)
- Patiënten met gehoorklachten (1,9%)
- Patiënten met infectieziekten (1,3%)

De verschillen in het verwijzen tussen de algemene opleiding Geneeskunde (coassistenten-enquête) en de huisartsenopleiding zijn niet groot.

Behoeften

In de bijlage staan grafieken opgenomen waarin uiteengezet wordt in welke mate huisartsen vinden dat zij kennis hebben over voeding- en/of leefstijlgerelateerde onderwerpen. De top-5 onderwerpen waarvan huisartsen het minst af weten, staat hieronder weergegeven. Het percentage geeft het percentage respondenten aan dat weinig tot niets van dit onderwerp afweet.

- Voeding in het kader van de behandeling van curatieve ziekten (69,6%)
- Samenwerken in de eerstelijnszorg met niet- en paramedische professionals (50,7%)
- Voeding in het kader van de behandeling van chronische ziekten (44,9%)
- Leefstijl in het kader van de behandeling van curatieve ziekten (39,1%)
- Voeding in het kader van de preventie van ziekten (34,78%)

Het verschil ten opzichte van coassistenten uit zich hierin dat huisartsen meer kennis hebben over het proces van doorverwijzen. De hiaten in de kennis van huisartsen liggen met name op het vlak van voeding. Daarnaast liggen de percentages huisartsen die aangeven weinig tot niets van bepaalde onderwerpen af te weten aanzienlijk lager ten opzichte van de coassistenten.

Ook de mate van behoefte waarop huisartsen (extra) scholingen wensen te ontvangen over specifieke onderwerpen staat in grafieken in de bijlage weergegeven. Hieronder staan per onderwerp aangegeven hoeveel procent van de respondenten hier graag (meer) scholing over ontvangt. Het staat in volgorde weergegeven.

- Voeding als middel in de behandeling van curatieve ziekten (89,9%)
- Partijen naar wie patiënten doorverwezen kunnen worden voor voedingsadviezen (87,0%)
- Betrouwbare informatiebronnen over leefstijl (82,6%)
- Betrouwbare informatiebronnen over voeding (81,2%)

- Voeding als middel in de behandeling van chronische ziekten (81,2%)
- Samenwerking in de eerstelijnszorg met niet- en paramedische professionals (81,2%)
- Voeding als middel ter preventie van ziekten (78,3%)
- Leefstijl als middel in de behandeling van curatieve ziekten (72,5%)
- Partijen naar wie patiënten doorverwezen kunnen worden voor leefstijladviezen (71,0%)
- Leefstijl als middel in de behandeling van chronische ziekten (66,7%)
- Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor leefstijladviezen (62,3%)
- Gezonde voeding in algemene zin (60,9%)
- Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor voedingsadviezen (59,4%)
- Leefstijl als middel ter preventie van ziekten (56,5%)
- Hantering van goede gesprekstechnieken om met patiënten in gesprek te gaan over voeding en leefstijl (52,2%)

Bronnen

Bijna twee derde van de huisartsen heeft geen weet van het bestaan van informatiewebsites over voeding en leefstijl. De website van het Voedingscentrum is het bekendst, namelijk onder 40,6% van de huisartsen. In de bijlage staat het volledige overzicht van de mate van bekendheid van diverse bronnen weergegeven.

Veel bronnen worden zelden tot nooit gebruikt. De websites die dagelijks worden gebruikt, zijn die van het Voedingscentrum (3,0%) en het tabblad 'Gezonde leefstijl' van thuisarts.nl (4,4%). Voor het merendeel van de bronnen geldt echter dat ruim 90% de site zelden tot nooit of minder dan één keer per maand bezoekt. Voor een volledig overzicht, zie ook de bijlage.

Overig

Een selectie en analyse van de antwoorden op de open vragen zijn in de bijlage te vinden.

5. DISCUSSIE

Curricula

De curricula van de medische faculteiten zijn geanalyseerd door middel van studiegidsen en roosters. Hierin zijn de titels van de werkvormen (hoorcolleges, werkgroepen, zelfstudie et cetera) leidend geweest, aangezien er (vaak) geen inhoudelijke beschrijving van de les beschikbaar was. Er is wel gepoogd om deze te verkrijgen, maar het merendeel van de faculteiten had deze beschrijvingen niet beschikbaar, of wilde ze niet beschikbaar stellen. Het analyseren op basis van de titels kan er toe hebben geleid dat sommige lessen ten onrechte niet opgenomen zijn in een bepaalde categorie, en andere lessen ten onrechte wel. Om dit zoveel mogelijk te voorkomen, is er gebruik gemaakt van een vierde categorie 'mogelijk gerelateerd'. Hierin zijn de lessen opgenomen die blijkens de titel niet direct een relatie hebben met voeding en/of leefstijl, maar dit *mogelijk* wel kunnen hebben. Omdat in het 'voordeel van de twijfel' gescoord is, kan het aantal lesuren te hoog gescoord zijn en kan dit dus een te rooskleurig beeld afgeven van het aantal lessen dat wordt besteed aan voeding en leefstijl.

Omdat de Erasmus Universiteit Rotterdam en de Radboud Universiteit Nijmegen statistisch gezien geen extremen zijn in de resultaten over de curricula, is hier niet voor gecorrigeerd. Een verklaring voor het grote aantal uren dat op de Erasmus Universiteit Rotterdam wordt besteed aan voeding en leefstijl, kan zijn dat daar grote projecten draaien rondom preventie, zoals het project *Generation R*.

Coassistenten

Voorafgaand aan dit onderzoek is het minimaal te bereiken aantal respondenten uit de groep coassistenten gesteld op 334 om een betrouwbaarheidsinterval van 95% te bereiken. Dit aantal is behaald met een totaal aantal respondenten van 884, circa 35% van het totaal aantal coassistenten in Nederland.⁶ Helaas is het aantal respondenten niet evenredig verdeeld over de acht medische faculteiten. Een verklaring hiervoor is dat niet alle onderwijsbureaus de enquête wilden verspreiden onder hun coassistenten. Om dit op te vangen is er ook gebruikt van social media. Via besloten groepen op Facebook is het bericht ook verspreid. Een groot aantal faculteiten is hiermee bereikt, maar door een ontbrekend netwerk in de steden Maastricht, Amsterdam en Nijmegen is dit niet voor elke faculteit gelukt.

Huisartsen

De enquête is ingevuld door 160 huisartsen. Dit is lager dan het vooraf opgestelde minimaal aantal te bereiken respondenten, namelijk 302. Er wordt geschat dat 11% van de recent afgestudeerde huisartsen op deze enquête heeft gereageerd.⁷ Omdat afgestudeerde huisartsen niet meer gebonden zijn aan een opleiding of faculteit is het lastiger om hen te bereiken. Bovendien worden hun contactgegevens wegens privacy niet altijd beschikbaar gesteld door de faculteiten. Daarnaast bevindt deze groep zich vaak in een drukke periode, waardoor er minder prioriteit wordt gegeven aan het invullen van een enquête. Ook de respondenten in de huisartsengroep is onevenredig verdeeld over de diverse faculteiten. Dit is te verklaren uit het feit dat sommige faculteiten actief het bericht over de enquête hebben verspreiden onder de huisartsen. Ondanks het lager uitgevallen aantal respondenten, is het huidige betrouwbaarheidsinterval 94% bij een foutmarge van 7%.

⁶ Op basis van een geschat totaal aantal van 2500 coassistenten.

⁷ Op basis van een geschat totaal aantal van 1400 recent afgestudeerde huisartsen.

6. CONCLUSIES

Curricula

Binnen de opleiding Geneeskunde wordt er gemiddeld genomen 29 uur aan het thema voeding besteed, 30 uur aan leefstijl en 8 uur aan motiverende gesprekstechnieken. Daarnaast worden er mogelijk nog gemiddeld 38 uur extra besteed aan het thema voeding en/of leefstijl.

Coassistenten

Uit het onderzoek onder coassistenten blijkt dat met name aan het thema voeding, ten opzichte van het thema leefstijl, weinig aandacht wordt besteed. Dit blijkt zowel uit de mate waarin dit naar voren komt in het curriculum, als uit de behoeften van de coassistenten. **Ruim 80% geeft aan extra scholing over voeding te willen ontvangen.** Met name in de rol die voeding kan spelen in de behandeling van curatieve ziekten is men geïnteresseerd.

Ook het thema 'doorverwijzen', namelijk *naar wie* en *wanneer* men patiënten dient door te verwijzen verdient aandacht. **60% van de respondenten heeft hier nooit wat over geleerd.** Dat de behoefte om hier meer informatie over te ontvangen dan ook groot is, is niet verwonderlijk. Wanneer en naar wie men patiënten kan doorverwijzen voor leefstijl- en voedingsadviezen zijn onderwerpen waarin coassistenten het liefst extra scholing ontvangen. Dit blijkt ook uit de antwoorden die men geeft op de open vragen.

Daarnaast zouden coassistenten ook graag algemene kennis over voeding ontvangen, bijvoorbeeld in een specifiek blok gewijd aan dit thema. 35 coassistenten geven dit aan in een open vraag. Op dit moment geeft 90% van de respondenten aan dat er *geen* specifiek blok aan het thema voeding is gewijd.

De bekendheid van websites over voeding en leefstijl is slecht. De hoogst scorende website is die van het Voedingscentrum, die bij 45,7% van de coassistenten bekend is. De website van de Gezondheidsraad, met veel overzichtsonderzoeken, is slechts bij 11,5% bekend. Dat dit een probleem is, blijkt uit het feit dat coassistenten aangeven *wel* behoefte te hebben aan goede en betrouwbare informatiebronnen. **Ruim 70% geeft aan zowel over voeding als over leefstijl betrouwbare bronnen aangereikt te willen krijgen.** Dit blijkt bovendien ook uit de antwoorden op de open vragen.

Huisartsen

Ook voor huisartsen geldt dat er weinig aandacht is voor voeding en leefstijl. Met name de aandacht voor voeding is gering: **bij circa twee derde van de huisartsen wordt er zelden tot nooit of minder dan één keer per maand in de opleiding aandacht aan voeding besteed.** In vergelijking met de algemene opleiding Geneeskunde, waarbij de informatie is verkregen uit de enquête onder coassistenten, doet de vervolgopleiding om huisarts te worden het wel beter. Er wordt *over all* gezien meer aandacht aan voeding, leefstijl, gesprekstechnieken en doorverwijzen besteed. **Het lijkt erop dat hiaten in kennis en vaardigheden in de huisartsenopleiding enigszins gedicht worden.**

Dit blijkt ook uit het feit dat de behoefte voor extra scholing onder huisartsen iets minder groot is dan onder coassistenten. Dit neemt echter niet weg dat deze behoefte wel degelijk aanwezig is en huisartsen voeding en leefstijl een steeds belangrijker thema gaan vinden. Uit de antwoorden op de open vragen blijkt hun enthousiasme en hun behoefte aan het vergaren van meer kennis. **Men zou het**

lieft meer onderwijs ontvangen over het thema voeding, zowel in preventief opzicht als voor de behandeling van curatieve en chronische ziekten. Dit geeft zeker 80% van de huisartsen aan. Daarnaast wenst men ook meer algemene kennis te vergaren, zodat men patiënten richting kan geven in actuele (voedings)hypes. Huisartsen willen graag leren wat nu precies waarheid en *evidence based* is.

Ten opzichte van de coassistenten ondervinden huisartsen minder moeite met het *wanneer* en *naar wie* doorverwijzen van patiënten. Dit is ook begrijpelijk, gezien dit een van de kenmerkende elementen van het vak als huisarts is. Tegelijkertijd geeft 57 tot 71% van de huisartsen wel aan hier graag meer onderwijs over te willen ontvangen.

De bekendheid van bronnen over voeding en leefstijl is ook onder huisartsen laag. En wanneer men deze bronnen al kent, gebruikt men ze doorgaans zelden tot nooit. **Bijna twee derde van de huisartsen geeft aan geen weet te hebben van (overheids)websites. Tegelijkertijd geeft bijna 80% van de huisartsen aan behoefte te hebben aan betrouwbare informatiebronnen over voeding en leefstijl.**

Tot slot

Uit het bovenstaande blijkt dat de Erasmus Universiteit Rotterdam een uitzondering vormt op de andere medische faculteiten wat betreft het aantal uur dat zij gemiddeld besteed aan de thema's voeding en leefstijl. Dit komt ook terug in de mate van behoefte onder coassistenten van deze faculteit aan extra scholing. Coassistenten van de Erasmus Universiteit Rotterdam hebben een iets lagere behoefte voor meer onderwijs over voeding. Echter, dit neemt niet weg dat 57-71% van de coassistenten van deze faculteit aangeeft graag meer onderwijs over voeding te ontvangen. Dat is nog steeds een groot percentage.

Ook de Rijksuniversiteit Groningen valt op in de resultaten. Deze faculteit besteedt het minste aantal uur aan het thema voeding ten opzichte van de andere faculteiten. Ook dit is hoogstwaarschijnlijk gecorreleerd aan de mate van behoefte onder coassistenten uit Groningen; deze groep toont de hoogste behoefte aan meer onderwijs over voeding (72-94%).

De behoefte aan onderwijs over leefstijl is meer gelijkmatig verdeeld tussen de faculteiten. Dit is mogelijk te verklaren uit het feit dat het aantal uren dat besteed wordt aan dit thema op de diverse faculteiten niet veel van elkaar verschilt.

7. AANBEVELINGEN

Uit bovenstaande resultaten blijkt de grote behoefte onder (bijna-)artsen aan meer onderwijs over voeding en leefstijl. Het geringe aantal uur dat momenteel wordt besteed aan voeding- en leefstijlgerelateerd onderwijs laat zien dat hier een grote slag te behalen valt. Ik beveel dan ook aan om in de medische curricula meer aandacht hiervoor in te ruimen. Mijns inziens is hier, vanwege meerdere redenen, juist nu de tijd rijp voor.

Allereerst is er een groeiende aandacht voor voeding, diëten, leefstijlinterventies et cetera zichtbaar in de samenleving. Burgers, en dus patiënten, krijgen steeds meer adviezen aangereikt. Zij geven aan – zo blijkt uit de reacties van de respondenten – van professionals te willen horen wat te midden van al deze informatie de *goede* adviezen zijn. Hierin kunnen bij uitstek (aankomend) artsen een rol vervullen. Zij dienen dan echter wel hierin geschoold te zijn.

Het is goed voor te stellen dat er verschillende belanghebbenden zijn die het informatiegat willen dichten en de behoefte aan onderwijs over voeding en leefstijl onder medici willen vervullen. Deze informatie is echter waarschijnlijk niet (altijd) onafhankelijk. Om die reden is het belangrijk dat medische faculteiten *zelf* dit onderwijs gaan aanbieden, zodat onafhankelijke en betrouwbare informatie gegarandeerd kan worden.

Enkele medische faculteiten en de Nederlandse Federatie van Universitaire Medische Centra (NFU) zijn op dit moment al bezig om medische curricula te herzien, waarbij meer aandacht wordt ingeruimd voor voeding en leefstijl. Hier kunnen andere faculteiten zich goed bij aansluiten en zo hun krachten bundelen. Uit dit onderzoek blijkt dat er inderdaad meer faculteiten zijn die hun curricula herzien (waarbij niet duidelijk is of hier ook aandacht is voor voeding en leefstijl). Aan deze faculteiten beveel ik dan ook aan om hier in de herziening van de curricula rekening mee te houden.

Dat de tijd rijp is moge duidelijk zijn. Mijns inziens zijn er verschillende mogelijkheden om in te spelen op de groeiende behoefte onder studenten en artsen.

Allereerst kunnen faculteiten zelf in hun medische curricula meer aandacht voor onderwijs over voeding en leefstijl inruimen. Tegelijkertijd besef ik dat de curricula vaak al strak gevuld zijn met ander (verplicht) onderwijs. Ik zie dan ook mogelijkheden in keuzeonderwijsvormen, waarbij studenten zelf kunnen kiezen voor een (actueel) thema. Daarnaast kan extra-curriculair onderwijs ook gestimuleerd worden. Dergelijk onderwijs kan door studenten zelf geïnitieerd worden, maar de faculteiten kunnen daarin extra stimuleren door financiële en logistieke ondersteuning.

Samenwerking tussen diverse medische faculteiten kan hierin ook bijdragen. Zo bestaat er momenteel een samenwerking tussen de Universiteit Leiden en de Erasmus Universiteit Rotterdam in het aanbieden van een extra-curriculaire cursus over voeding en leefstijl. Momenteel wordt er gekeken naar uitbreiding naar andere medische faculteiten. Dergelijke initiatieven juich ik toe. Ik beveel de faculteiten dan ook aan om medisch studenten hierin te ondersteunen en voor dergelijke extra-curriculaire onderwijsvormen ruimte te bieden en dit te promoten.

Zoals hierboven beschreven, is samenwerking ook goed mogelijk via de NFU door gezamenlijk overleg over (her)inrichting van de medische curricula. Wanneer men nadenkt over de inhoud van onderwijs over voeding en leefstijl, beveel ik aan om, zoals blijkt uit bovenstaande resultaten, met name in te spelen op de onderwerpen waarin de informatiebehoefte het grootst is. Voor medisch

studenten betekent dit onderwijs over voeding in het kader van de behandeling curatieve en chronische ziekten, en de mogelijkheden wanneer en waarheen men patiënten kan doorverwijzen. Voor huisartsen gelden dezelfde onderwerpen, en beveel ik daarnaast aan om ook geruime aandacht te besteden aan beschikbare informatiebronnen. Tot deze bronnen behoren bijvoorbeeld de websites van het Voedingscentrum, de Gezondheidsraad en loketgezondleven.nl. Voor zowel studenten als huisartsen geldt dat men graag informatie ontvangt hoe men om kan gaan met de informatie die gedeeld wordt via (social) media over nieuwe diëten en populaire leefstijlinterventies. De roep om basale en actuele kennis over voeding en leefstijl is groot.

Tegelijkertijd is het goed te beseffen dat een arts niet alles hoeft te weten. Het is een kracht als een zorgprofessional weet waar zijn kennis ophoudt en kan doorverwijzen naar anderen. Weet hebben van het lokale zorgnetwerk en weten *wanneer* en *naar wie* men dient door te verwijzen is hierbij noodzakelijk. Om die reden beveel ik aan, in aansluiting op het bovenstaande, in de medische (vervolg)opleidingen geruime aandacht te besteden aan het hoe van het doorverwijzen van patiënten naar paramedici. Dit is een onderwerp dat vaak op de achtergrond staat, maar tot een essentiële competentie van artsen behoort. Hetzelfde geldt voor de motiverende gespreksvoering. Beide onderwerpen, het kunnen doorverwijzen en de gespreksvoering, zijn geen ‘softe’ onderwerpen, maar behoren tot de harde kern van het zijn van een goede arts.

Concluderend is de relevantie van goed toegeruste studenten en artsen groot, is de tijd rijp en dienen wij nieuwe mogelijkheden om het informatiegat te dichten met wetenschappelijk en onafhankelijk onderwijs aan te grijpen.

BIJLAGE 1 | ENQUÊTE VERSPREID ONDER COASSISTENTEN

Beste coassistent,

Welkom bij deze enquête. Hartelijk dank dat je deze enquête wilt invullen. Daar zijn we erg blij mee. Het invullen van deze enquête duurt circa tien minuten.

Deze enquête maakt deel uit van een onderzoek van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport naar de aandacht voor voeding en leefstijl in de opleiding tot arts. We zijn erg benieuwd naar het onderwijs dat jij over deze thema's al dan niet gevolgd hebt.

Bij vragen of opmerkingen kun je contact opnemen met [hk.nolen \[at\] minvws.nl](mailto:hk.nolen[at]minvws.nl)

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

1. Wat is je geslacht?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Vrouw
- ☐ Man

2. Aan welke faculteit studeer je Geneeskunde? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Erasmus Universiteit Rotterdam
- ☐ Radboud Universiteit Nijmegen
- ☐ Rijksuniversiteit Groningen
- ☐ Universiteit van Amsterdam
- ☐ Universiteit van Leiden
- ☐ Universiteit van Maastricht
- ☐ Universiteit van Utrecht
- ☐ Vrije Universiteit van Amsterdam
- ☐ Anders, namelijk ...

3. In welk jaar ben je begonnen aan je studie Geneeskunde? *

In dit veld mag alleen een geheel getal worden ingevoerd.

Voer uw antwoord hier in: ...

4. Ben je al begonnen aan je coschappen? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Nee, ik loop nog geen coschappen en zit ook nog niet in de wachttijd voor mijn coschappen.
- ☐ Nee, ik zit nog in de wachttijd voor mijn coschappen.
- ☐ Ja, ik loop coschappen.
- ☐ Ik ben al klaar met mijn coschappen.

5. Welk specialisme heeft op dit moment jouw voorkeur om je later in te specialiseren? Je kunt maximaal één specialisme aanklikken. *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

☐ Algemeen militair arts	☐ Arts voor Verstandelijk Gehandicapten
☐ Anesthesiologie	☐ Bedrijfsgeneeskunde

☐ Cardiologie	☐ Nucleaire geneeskunde
☐ Cardio-thoracale chirurgie	☐ Oogheelkunde
☐ Chirurgie	☐ Orthopedische chirurgie
☐ Dermatologie	☐ Ouderengeneeskunde
☐ Gynaecologie	☐ Pathologie
☐ Huisartsgeneeskunde	☐ Plastische chirurgie
☐ Interne geneeskunde	☐ Psychiatrie
☐ Kaakchirurgie	☐ Radiologie
☐ Keel-neus-oorheelkunde	☐ Radiotherapie
☐ Kindergeneeskunde	☐ Reumatologie
☐ Klinische genetica	☐ Revalidatiegeneeskunde
☐ Klinische geriatrie	☐ Spoedeisende Hulp
☐ Longgeneeskunde	☐ Sportgeneeskunde
☐ Maag-darm-leverziekten	☐ Tropengeneeskunde
☐ Maatschappij en Gezondheid	☐ Urologie
☐ Medische microbiologie	☐ Verzekeringsgeneeskunde
☐ Neurochirurgie	☐ Weet ik nog niet.
☐ Neurologie	☐ Anders, namelijk ...

OPLEIDING

Onderstaande vragen gaan over de inrichting van jouw opleiding Geneeskunde met betrekking tot de thema's voeding en leefstijl. In de vragen wordt hierin onderscheid gemaakt.

* Onder 'aandacht voor **leefstijl**' vallen onderwerpen als bewegen, roken en drinken, seksualiteit, en slapen.

6. Hoe vaak is er in jouw opleiding Geneeskunde aandacht besteed aan... *

Kies het toepasselijke antwoord voor elk onderdeel:

	Minimaal 1x per week	Minimaal 1x per twee weken	Minimaal 1x per maand	Minder dan 1x per maand	Zelden tot nooit
... het thema 'voeding'?	☐	☐	☐	☐	☐
... het thema 'leefstijl'?	☐	☐	☐	☐	☐
... gesprekstechnieken om leefstijlfactoren en voedingsadviezen met patiënten te bespreken?	☐	☐	☐	☐	☐
... de mogelijkheden die er bestaan om patiënten door te verwijzen voor leefstijl- en voedingsadviezen (bijvoorbeeld naar een diëtist of fysiotherapeut)?	☐	☐	☐	☐	☐

7. Bij welke patiëntencategorieën wordt doorverwijzen naar paramedische zorg voor leefstijl- en voedingsadviezen aanbevolen? (Meerdere antwoorden zijn mogelijk.) *

☐ Patiënten met allergieën	☐ Patiënten met klachten van het bewegingsapparaat
☐ Patiënten met buikklachten	☐ Patiënten met leverziekten
☐ Patiënten met cardiale ritmestoornissen	☐ Patiënten met maligniteiten
☐ Patiënten met chronische longaandoeningen	☐ Patiënten met neurodegeneratieve ziekten
☐ Patiënten met congenitale afwijkingen	☐ Patiënten met nierstenen
☐ Patiënten met coronair vaatlijden	☐ Patiënten met nierziekten
☐ Patiënten met dementie	☐ Patiënten met oogziekten
☐ Patiënten met eczeem	☐ Patiënten met perifeer vaatlijden
☐ Patiënten met endocriene stoornissen	☐ Patiënten met psychische problematiek
☐ Patiënten met galblaasproblematiek	☐ Patiënten met schildklier-aandoeningen
☐ Patiënten met gewichtsproblematiek	☐ Patiënten met stoelgangproblematiek
☐ Patiënten met gewrichtsklachten	☐ Patiënten met urine-incontinentie
☐ Patiënten met gehoorklachten	☐ Patiënten met verslavingen
☐ Patiënten met hartfalen	☐ Anders, namelijk ...
☐ Patiënten met infectieziekten	

8. Via welke werkvorm wordt er in jouw opleiding aandacht besteed aan het thema *voeding*? (Meerdere antwoorden zijn mogelijk.) *

☐ Hoorcolleges	☐ Communicatieonderwijs
☐ Werkgroepen	☐ Zelfstudieopdrachten
☐ Vaardigheidsonderwijs	☐ Anders, namelijk ...

9. Via welke werkvorm wordt er in jouw opleiding aandacht besteed aan het thema *leefstijl*? (Meerdere antwoorden zijn mogelijk.) *

☐ Hoorcolleges	☐ Communicatieonderwijs
☐ Werkgroepen	☐ Zelfstudieopdrachten
☐ Vaardigheidsonderwijs	☐ Anders, namelijk ...

10. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen kloppen.

Deze stellingen gaan over het thema *voeding*. *

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal eens
Wanneer ik les krijg over voeding, dan was dit gekoppeld aan een bepaald ziektebeeld.	☐	☐	☐	☐	☐
In elk lesblok, waaruit mijn opleiding is opgebouwd, wordt er aandacht besteed aan het thema 'voeding'.	☐	☐	☐	☐	☐
Het thema 'voeding' omvat een apart blok in mijn opleiding.	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer ik les krijg over voeding, dan is dit in het kader van preventie .	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer ik les krijg over voeding, dan is dit gericht op de plaats van voeding in de behandeling van curatieve ziekten.	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer ik les krijg over voeding, dan is dit gericht op de plaats van voeding in de behandeling van chronische ziekten.	☐	☐	☐	☐	☐

11. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen kloppen.**Deze stellingen gaan over het thema *leefstijl**. ***

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal eens	mee
Wanneer ik les krijg over leefstijl, dan is dit gekoppeld aan een bepaald ziektebeeld.	☐	☐	☐	☐	☐	
In elk lesblok, waaruit mijn opleiding is opgebouwd, wordt er aandacht besteed aan het thema 'leefstijl'.	☐	☐	☐	☐	☐	
Het thema 'leefstijl' omvat een apart blok in mijn opleiding.	☐	☐	☐	☐	☐	
Wanneer ik les krijg over leefstijl, dan is dit in het kader van preventie .	☐	☐	☐	☐	☐	
Wanneer ik les krijg over leefstijl, dan is dit gericht op de plaats van voeding in de behandeling van curatieve ziekten.	☐	☐	☐	☐	☐	
Wanneer ik les krijg over leefstijl, dan is dit gericht op de plaats van voeding in de behandeling van chronische ziekten.	☐	☐	☐	☐	☐	

12. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen kloppen.**Deze stellingen gaan over algemene thema's. ***

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal eens	mee
In mijn opleiding krijg ik geleerd wanneer ik een patiënt zou moeten doorverwijzen voor voeding- en/of leefstijladviezen.	☐	☐	☐	☐	☐	
In mijn opleiding krijg ik geleerd naar wie ik een patiënt zou kunnen doorverwijzen voor voeding- en/of leefstijladviezen.	☐	☐	☐	☐	☐	
In mijn opleiding krijg ik geleerd hoe ik in de eerstelijnszorg kan samenwerken met niet- en para-medische professionals, zoals de gemeente.	☐	☐	☐	☐	☐	
In mijn opleiding krijg ik geleerd waar ik extra informatie kan vinden over leefstijladviezen.	☐	☐	☐	☐	☐	

13. Is er in jouw opleiding de mogelijkheid tot het volgen van extra-curriculaire cursussen omtrent voeding en/of leefstijl*?

*

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Ja
- ☐ Nee

14. Welke extra-curriculaire cursussen omtrent voeding en/of leefstijl* worden er aangeboden in jouw opleiding? *

Vul uw antwoord hier in: ...

BEHOEFTE

Onderstaande vragen hebben als doel de behoefte van coassistenten naar (meer) onderwijs over voeding en/of leefstijl te peilen.

* Onder 'aandacht voor **leefstijl**' vallen onderwerpen als bewegen, roken en drinken, seksualiteit en slapen.

15. Geen aan hoeveel jij – naar je eigen mening – over de volgende onderwerpen weet. *

	Niets	Weinig	Voldoende	Veel	Alles
Gezonde voeding in algemene zin	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel ter preventie van ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel ter preventie van ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel in de behandeling van curatieve ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel in de behandeling van chronische ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Leefstijl als middel ter preventie van ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Leefstijl als middel in de behandeling van curatieve ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Leefstijl als middel in de behandeling van chronische ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor voedingsadviezen	☐	☐	☐	☐	☐
Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor andere leefstijladviezen	☐	☐	☐	☐	☐
De partijen naar wie patiënten doorverwezen kunnen worden voor voedingsadviezen	☐	☐	☐	☐	☐
De partijen naar wie patiënten doorverwezen kunnen worden voor andere leefstijladviezen	☐	☐	☐	☐	☐
Het samenwerken in de eerstelijnszorg met niet- en paramedische professionals, zoals de gemeente	☐	☐	☐	☐	☐

16. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen kloppen. *

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
Ik beheers gesprekstechnieken om met patiënten in gesprek te gaan over hun voeding en/of leefstijl.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik weet waar ik meer informatie kan vinden over voeding.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik weet waar ik meer informatie kan vinden over andere leefstijlfactoren.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik verwijs bij voeding- en/of leefstijlgerelateerde aandoeningen door naar andere professionals.	☐	☐	☐	☐	☐

17. Geef aan van welke onderstaande websites je het bestaan kende, voordat je deze vraag las. (Meerdere antwoorden zijn mogelijk.) *

☐ NHG-zorgmodule 'Leefstijl Voeding'	☐ rokeninfo.nl
☐ thuisarts.nl, tabblad 'Gezonde leefstijl'	☐ gezondheidsraad.nl
☐ voedingscentrum.nl	☐ artsenvoeding.nl
☐ loketgezondleven.nl	☐ voedingleeft.nl
☐ allesoversport.nl	☐ Artsenwijzer Diëtetiek
☐ trimbos.nl	

18. Geef aan in welke mate je de volgende bronnen gebruikt. *

	Dagelijks	Minimaal per week	1x	Minimaal per weken	1x twee	Minimaal per maand	1x	Minder 1x per maand	dan	Zelden nooit	tot
NHG-zorgmodule 'Leefstijl Voeding'	☐	☐		☐		☐		☐		☐	
thuisarts.nl, tabblad 'Gezonde leefstijl'	☐	☐		☐		☐		☐		☐	
voedingscentrum.nl	☐	☐		☐		☐		☐		☐	
loketgezondleven.nl	☐	☐		☐		☐		☐		☐	
allesoversport.nl	☐	☐		☐		☐		☐		☐	
trimbos.nl	☐	☐		☐		☐		☐		☐	
rokeninfo.nl	☐	☐		☐		☐		☐		☐	
gezondheidsraad.nl	☐	☐		☐		☐		☐		☐	
artsenvoeding.nl	☐	☐		☐		☐		☐		☐	
voedingleeft.nl	☐	☐		☐		☐		☐		☐	
Artsenwijzer Diëtetiek	☐	☐		☐		☐		☐		☐	

19. Welke bronnen gebruik je naast bovengenoemde nog meer voor het opzoeken voor informatie over voeding en/of leefstijl? *

Vul uw antwoord hier in: ...

20. Geef aan in welke mate jij behoefte hebt aan (meer) scholing op het vlak van de volgende onderwerpen. *

	Helemaal niet	Niet	Neutraal	Wel	Helemaal wel
Gezonde voeding in algemene zin	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel ter preventie van ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel ter preventie van ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel in de behandeling van curatieve ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel in de behandeling van chronische ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Leefstijl als middel ter preventie van ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Leefstijl als middel in de behandeling van curatieve ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Leefstijl als middel in de behandeling van chronische ziekten	☐	☐	☐	☐	☐

Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor voedingsadviezen	☐	☐	☐	☐	☐
Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor andere leefstijladviezen	☐	☐	☐	☐	☐
De partijen naar wie patiënten doorverwezen kunnen worden voor voedingsadviezen	☐	☐	☐	☐	☐
De partijen naar wie patiënten doorverwezen kunnen worden voor andere leefstijladviezen	☐	☐	☐	☐	☐
Het samenwerken in de eerstelijnszorg met niet- en para-medische professionals, zoals de gemeente	☐	☐	☐	☐	☐

21. Wanneer je nu terugkijkt op je opleiding en dit vergelijkt met hetgeen waar je in de praktijk mee in aanraking komt, wat heb je dan gemist qua onderwijs over voeding en/of leefstijl*? *

Vul uw antwoord hier in: ...

SLOT

Je bent aan het einde van deze enquête gekomen. Tot slot hebben we nog één enkele vraag.

28. Heb je nog opmerkingen of vragen? Laat ze hier achter.

Vul uw antwoord hier in: ...

Verzend uw enquête.

Bedankt voor uw deelname aan deze enquête.

BIJLAGE 2 | ENQUÊTE VERSPREID ONDER HUISARTSEN

Beste huisarts,

Welkom bij deze enquête. Hartelijk dank dat u deze enquête wilt invullen. Daar zijn we erg blij mee. Het invullen van deze enquête duurt circa tien minuten.

Deze enquête maakt deel uit van een onderzoek van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport naar de aandacht voor voeding en leefstijl in de opleiding tot arts. We zijn erg benieuwd naar het onderwijs dat u over deze thema's al dan niet gevolgd hebt, zowel in uw algemene opleiding Geneeskunde als in de opleiding Huisartsgeneeskunde.

Bij vragen of opmerkingen kun je contact opnemen met [hk.nolen \[at\] minvws.nl](mailto:hk.nolen[at]minvws.nl)

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

1. Wat is uw geslacht?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Vrouw
- ☐ Man

2. Aan welke faculteit hebt u Geneeskunde gestudeerd? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Erasmus Universiteit Rotterdam
- ☐ Radboud Universiteit Nijmegen
- ☐ Rijksuniversiteit Groningen
- ☐ Universiteit van Amsterdam
- ☐ Universiteit van Leiden
- ☐ Universiteit van Maastricht
- ☐ Universiteit van Utrecht
- ☐ Vrije Universiteit van Amsterdam
- ☐ Anders, namelijk ...

3. Welk jaar was uw start jaar voor uw studie Geneeskunde? *

In dit veld mag alleen een geheel getal worden ingevoerd.

Voer uw antwoord hier in: ...

4. Aan welke faculteit hebt u de opleiding Huisartsgeneeskunde gevolgd? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Erasmus Universiteit Rotterdam
- ☐ Radboud Universiteit Nijmegen
- ☐ Rijksuniversiteit Groningen
- ☐ Universiteit van Amsterdam
- ☐ Universiteit van Leiden
- ☐ Universiteit van Maastricht
- ☐ Universiteit van Utrecht
- ☐ Vrije Universiteit van Amsterdam
- ☐ Anders, namelijk ...

5. In welk jaar bent u gestart met uw opleiding Huisartsgeneeskunde?

In dit veld mogen alleen cijfers ingevoerd worden.

Voer uw antwoord hier in: ...

OPLEIDING – GENEESKUNDEOPLEIDING ALGEMEEN

Onderstaande vragen gaan over de inrichting van de door u gevolgde algemene opleiding Geneeskunde met betrekking tot de thema's voeding en leefstijl. In de vragen wordt hierin onderscheid gemaakt.

* Onder 'aandacht voor **leefstijl**' vallen onderwerpen als bewegen, roken en drinken, seksualiteit, en slapen.

Goed om te weten: de vragen gaan over uw algemene opleiding Geneeskunde en dus *niet* over de opleiding Huisartsgeneeskunde. Daarover volgen de vragen later in deze enquête.

6. Hoe vaak is er in uw algemene opleiding Geneeskunde aandacht besteed aan... *

Kies het toepasselijke antwoord voor elk onderdeel:

	Minimaal 1x per week	Minimaal 1x per twee weken	Minimaal 1x per maand	Minder dan 1x per maand	Zelden tot nooit
... het thema 'voeding'?	☐	☐	☐	☐	☐
... het thema 'leefstijl'?	☐	☐	☐	☐	☐
... gesprekstechnieken om leefstijlfactoren en voedingsadviezen met patiënten te bespreken?	☐	☐	☐	☐	☐
... de mogelijkheden die er bestaan om patiënten door te verwijzen voor leefstijl- en voedingsadviezen (bijvoorbeeld naar een diëtist of fysiotherapeut)?	☐	☐	☐	☐	☐

7. Bij welke patiëntencategorieën werd doorverwijzen naar paramedische zorg voor leefstijl- en voedingsadviezen aanbevolen? (Meerdere antwoorden zijn mogelijk.) *

☐ Patiënten met allergieën	☐ Patiënten met klachten van het bewegingsapparaat
☐ Patiënten met buikklachten	☐ Patiënten met leverziekten
☐ Patiënten met cardiale ritmestoornissen	☐ Patiënten met maligniteiten
☐ Patiënten met chronische longaandoeningen	☐ Patiënten met neurodegeneratieve ziekten
☐ Patiënten met congenitale afwijkingen	☐ Patiënten met nierstenen
☐ Patiënten met coronair vaatlijden	☐ Patiënten met nierziekten
☐ Patiënten met dementie	☐ Patiënten met oogziekten
☐ Patiënten met eczeem	☐ Patiënten met perifeer vaatlijden
☐ Patiënten met endocriene stoornissen	☐ Patiënten met psychische problematiek
☐ Patiënten met galblaasproblematiek	☐ Patiënten met schildklierandoeningen
☐ Patiënten met gewichtsproblematiek	☐ Patiënten met stoelgangproblematiek
☐ Patiënten met gewrichtsklachten	☐ Patiënten met urine-incontinentie
☐ Patiënten met gehoorklachten	☐ Patiënten met verslavingen
☐ Patiënten met hartfalen	☐ Anders, namelijk ...
☐ Patiënten met infectieziekten	

8. Via welke werkvorm werd er in uw algemene opleiding Geneeskunde aandacht besteed aan het thema *voeding*?
(Meerdere antwoorden zijn mogelijk.) *

☐ Hoorcolleges	☐ Communicatieonderwijs
☐ Werkgroepen	☐ Zelfstudieopdrachten
☐ Vaardigheidsonderwijs	☐ Anders, namelijk ...

9. Via welke werkvorm werd er in uw algemene opleiding Geneeskunde aandacht besteed aan het thema *leefstijl*?
(Meerdere antwoorden zijn mogelijk.) *

☐ Hoorcolleges	☐ Communicatieonderwijs
☐ Werkgroepen	☐ Zelfstudieopdrachten
☐ Vaardigheidsonderwijs	☐ Anders, namelijk ...

10. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen kloppen ten aanzien van uw algemene opleiding Geneeskunde.

Deze stellingen gaan over het thema *voeding*. *

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal eens	mee
Wanneer ik les kreeg over voeding, dan was dit gekoppeld aan een bepaald ziektebeeld.	☐	☐	☐	☐	☐	
In elk lesblok, waaruit mijn opleiding was opgebouwd, werd er aandacht besteed aan het thema 'voeding'.	☐	☐	☐	☐	☐	
Het thema 'voeding' omvatte een apart blok in mijn opleiding.	☐	☐	☐	☐	☐	
Wanneer ik les kreeg over voeding, dan was dit in het kader van preventie .	☐	☐	☐	☐	☐	
Wanneer ik les kreeg over voeding, dan was dit gericht op de plaats van voeding in de behandeling van curatieve ziekten.	☐	☐	☐	☐	☐	
Wanneer ik les kreeg over voeding, dan was dit gericht op de plaats van voeding in de behandeling van chronische ziekten.	☐	☐	☐	☐	☐	

11. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen kloppen ten aanzien van uw algemene opleiding Geneeskunde.

Deze stellingen gaan over het thema *leefstijl*. *

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal eens	mee
Wanneer ik les kreeg over leefstijl, dan was dit gekoppeld aan een bepaald ziektebeeld.	☐	☐	☐	☐	☐	
In elk lesblok, waaruit mijn opleiding was opgebouwd, werd er aandacht besteed aan het thema 'leefstijl'.	☐	☐	☐	☐	☐	
Het thema 'leefstijl' omvatte een apart blok in mijn opleiding.	☐	☐	☐	☐	☐	
Wanneer ik les kreeg over leefstijl, dan was dit in het kader van preventie .	☐	☐	☐	☐	☐	
Wanneer ik les kreeg over leefstijl, dan was dit gericht op de plaats van voeding in de behandeling van curatieve ziekten.	☐	☐	☐	☐	☐	

Wanneer ik les kreeg over leefstijl, dan was dit gericht op de plaats van voeding in de behandeling van **chronische** ziekten.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

12. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen kloppen ten aanzien van uw algemene opleiding Geneeskunde. Deze stellingen gaan over algemene thema's. *

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal eens	mee
In mijn opleiding kreeg ik geleerd wanneer ik een patiënt zou moeten doorverwijzen voor voeding- en/of leefstijladviezen.	☐	☐	☐	☐	☐	
In mijn opleiding kreeg ik geleerd naar wie ik een patiënt zou kunnen doorverwijzen voor voeding- en/of leefstijladviezen.	☐	☐	☐	☐	☐	
In mijn opleiding kreeg ik geleerd hoe ik in de eerstelijnszorg kan samenwerken met niet- en para-medische professionals, zoals de gemeente.	☐	☐	☐	☐	☐	
In mijn opleiding kreeg ik geleerd waar ik extra informatie kan vinden over leefstijladviezen.	☐	☐	☐	☐	☐	

13. Was er in uw algemene opleiding Geneeskunde de mogelijkheid tot het volgen van extra-curriculaire cursussen omtrent voeding en/of leefstijl*? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Ja
- ☐ Nee

14. Welke extra-curriculaire cursussen omtrent voeding en/of leefstijl* werden er aangeboden in uw algemene opleiding Geneeskunde? *

Vul uw antwoord hier in: ...

OPLEIDING – HUISARTSGENEESKUNDE

Onderstaande vragen gaan over de inrichting van uw opleiding Huisartsgeneeskunde met betrekking tot de thema's voeding en leefstijl. In de vragen wordt hierin onderscheid gemaakt.

* Onder 'aandacht voor **leefstijl**' vallen onderwerpen als bewegen, roken en drinken, seksualiteit, en slapen.

Goed om te weten: de vragen gaan nu over uw opleiding Huisartsgeneeskunde en dus *niet* over de algemene opleiding Geneeskunde.

15. Hoe vaak is er in uw opleiding Huisartsgeneeskunde aandacht besteed aan ... *

Kies het toepasselijke antwoord voor elk onderdeel:

	Minimaal 1x per week	Minimaal 1x per twee weken	Minimaal 1x per maand	Minder dan 1x per maand	Zelden tot nooit
... het thema 'voeding'?	☐	☐	☐	☐	☐
... het thema 'leefstijl'?	☐	☐	☐	☐	☐

...

gesprekstechnieken
om leefstijlfactoren
en
voedingsadviezen
met patiënten te
bespreken?

○ ○ ○ ○ ○

... de

mogelijkheden die
er bestaan om
patiënten door te
verwijzen voor
leefstijl- en
voedingsadviezen
(bijvoorbeeld naar
een diëtist of
fysiotherapeut)?

○ ○ ○ ○ ○

16. Bij welke patiëntencategorieën werd doorverwijzen naar paramedische zorg voor leefstijl- en voedingsadviezen aanbevolen? (Meerdere antwoorden zijn mogelijk.) *

☐ Patiënten met allergieën	☐ Patiënten met klachten van het bewegingsapparaat
☐ Patiënten met buikklachten	☐ Patiënten met leverziekten
☐ Patiënten met cardiale ritmestoornissen	☐ Patiënten met maligniteiten
☐ Patiënten met chronische longaandoeningen	☐ Patiënten met neurodegeneratieve ziekten
☐ Patiënten met congenitale afwijkingen	☐ Patiënten met nierstenen
☐ Patiënten met coronair vaatlijden	☐ Patiënten met nierziekten
☐ Patiënten met dementie	☐ Patiënten met oogziekten
☐ Patiënten met eczeem	☐ Patiënten met perifeer vaatlijden
☐ Patiënten met endocriene stoornissen	☐ Patiënten met psychische problematiek
☐ Patiënten met galblaasproblematiek	☐ Patiënten met schildklierandoeningen
☐ Patiënten met gewichtsproblematiek	☐ Patiënten met stoelgangproblematiek
☐ Patiënten met gewrichtsklachten	☐ Patiënten met urine-incontinentie
☐ Patiënten met gehoorklachten	☐ Patiënten met verslavingen
☐ Patiënten met hartfalen	☐ Anders, namelijk ...
☐ Patiënten met infectieziekten	

17. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen kloppen ten aanzien van uw opleiding Huisartsgeneeskunde. Deze stellingen gaan over het thema *voeding*. *

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
Wanneer ik les kreeg over voeding, dan was dit gekoppeld aan een bepaald ziektebeeld.	○	○	○	○	○
In elk lesblok, waaruit mijn opleiding was opgebouwd, werd er aandacht besteed aan het thema 'voeding'.	○	○	○	○	○
Het thema 'voeding' omvatte een apart blok in mijn opleiding.	○	○	○	○	○
Wanneer ik les kreeg over voeding, dan was dit in het kader van preventie .	○	○	○	○	○
Wanneer ik les kreeg over voeding, dan was dit gericht op de plaats van voeding in de behandeling van curatieve ziekten.	○	○	○	○	○
Wanneer ik les kreeg over voeding, dan was dit gericht op de plaats van	○	○	○	○	○

voeding in de behandeling van
chronische ziekten.

18. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen kloppen ten aanzien van uw opleiding Huisartsgeneeskunde.

Deze stellingen gaan over het thema *leefstijl**. *

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal eens	mee
Wanneer ik les kreeg over leefstijl, dan was dit gekoppeld aan een bepaald ziektebeeld.	☐	☐	☐	☐	☐	
In elk lesblok, waaruit mijn opleiding was opgebouwd, werd er aandacht besteed aan het thema 'leefstijl'.	☐	☐	☐	☐	☐	
Het thema 'leefstijl' omvatte een apart blok in mijn opleiding.	☐	☐	☐	☐	☐	
Wanneer ik les kreeg over leefstijl, dan was dit in het kader van preventie .	☐	☐	☐	☐	☐	
Wanneer ik les kreeg over leefstijl, dan was dit gericht op de plaats van voeding in de behandeling van curatieve ziekten.	☐	☐	☐	☐	☐	
Wanneer ik les kreeg over leefstijl, dan was dit gericht op de plaats van voeding in de behandeling van chronische ziekten.	☐	☐	☐	☐	☐	

19. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen kloppen ten aanzien van uw opleiding Huisartsgeneeskunde. Deze stellingen gaan over algemene thema's. *

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal eens	mee
In mijn opleiding kreeg ik geleerd wanneer ik een patiënt zou moeten doorverwijzen voor voeding- en/of leefstijladviezen.	☐	☐	☐	☐	☐	
In mijn opleiding kreeg ik geleerd naar wie ik een patiënt zou kunnen doorverwijzen voor voeding- en/of leefstijladviezen.	☐	☐	☐	☐	☐	
In mijn opleiding kreeg ik geleerd hoe ik in de eerstelijnszorg kan samenwerken met niet- en paramedische professionals, zoals de gemeente.	☐	☐	☐	☐	☐	
In mijn opleiding kreeg ik geleerd waar ik extra informatie kan vinden over leefstijladviezen.	☐	☐	☐	☐	☐	

BEHOEFTE

Onderstaande vragen hebben als doel de behoefte van artsen naar (meer) onderwijs over voeding en/of leefstijl te peilen.

* Onder 'aandacht voor **leefstijl**' vallen onderwerpen als bewegen, roken en drinken, seksualiteit en slapen.

20. Geef aan hoeveel u – naar uw eigen mening – over de volgende onderwerpen weet. *

	Niets	Weinig	Voldoende	Veel	Alles
Gezonde voeding in algemene zin	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel ter preventie van ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel ter preventie van ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel in de behandeling van curatieve ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel in de behandeling van chronische ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Leefstijl als middel ter preventie van ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Leefstijl als middel in de behandeling van curatieve ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Leefstijl als middel in de behandeling van chronische ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor voedingsadviezen	☐	☐	☐	☐	☐
Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor andere leefstijladviezen	☐	☐	☐	☐	☐
De partijen naar wie patiënten doorverwezen kunnen worden voor voedingsadviezen	☐	☐	☐	☐	☐
De partijen naar wie patiënten doorverwezen kunnen worden voor andere leefstijladviezen	☐	☐	☐	☐	☐
Het samenwerken in de eerstelijnszorg met niet- en paramedische professionals, zoals de gemeente	☐	☐	☐	☐	☐

21. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen kloppen. *

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
Ik beheers gesprekstechnieken om met patiënten in gesprek te gaan over hun voeding en/of leefstijl.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik weet waar ik meer informatie kan vinden over voeding.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik weet waar ik meer informatie kan vinden over andere leefstijlfactoren.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik verwijst bij voeding- en/of leefstijlgerelateerde aandoeningen door naar andere professionals.	☐	☐	☐	☐	☐

22. Geef aan van welke onderstaande websites u het bestaan kende, voordat u deze vraag las. (Meerdere antwoorden zijn mogelijk.) *

☐ NHG-zorgmodule 'Leefstijl Voeding'	☐ allesoversport.nl
☐ thuisarts.nl, tabblad 'Gezonde leefstijl'	☐ trimbos.nl
☐ voedingscentrum.nl	☐ rokeninfo.nl
☐ loketgezondleven.nl	☐ gezondheidsraad.nl

- ☐ artsenvoeding.nl
☐ voedingleeft.nl

- ☐ Artsenwijzer Diëtetiek

23. Geef aan in welke mate u de volgende bronnen gebruikt. *

	Dagelijks	Minimaal per week	1x Minimaal per weken	1x twee	Minimaal per maand	1x	Minder dan 1x per maand	Zelden nooit	tot
NHG-zorgmodule 'Leefstijl Voeding'	☐	☐	☐		☐		☐	☐	
thuisarts.nl, tabblad 'Gezonde leefstijl'	☐	☐	☐		☐		☐	☐	
voedingscentrum.nl	☐	☐	☐		☐		☐	☐	
loketgezondleven.nl	☐	☐	☐		☐		☐	☐	
allesoversport.nl	☐	☐	☐		☐		☐	☐	
trimbos.nl	☐	☐	☐		☐		☐	☐	
rokeninfo.nl	☐	☐	☐		☐		☐	☐	
gezondheidsraad.nl	☐	☐	☐		☐		☐	☐	
artsenvoeding.nl	☐	☐	☐		☐		☐	☐	
voedingleeft.nl	☐	☐	☐		☐		☐	☐	
Artsenwijzer Diëtetiek	☐	☐	☐		☐		☐	☐	

24. Welke bronnen gebruikt u naast bovengenoemde nog meer voor het opzoeken voor informatie over voeding en/of leefstijl*? *

Vul uw antwoord hier in: ...

25. Geef aan in welke mate u behoefte hebt aan (meer) scholing op het vlak van de volgende onderwerpen. *

	Helemaal niet	Niet	Neutraal	Wel	Helemaal wel
Gezonde voeding in algemene zin	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel ter preventie van ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel ter preventie van ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel in de behandeling van curatieve ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Voeding als middel in de behandeling van chronische ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Leefstijl als middel ter preventie van ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Leefstijl als middel in de behandeling van curatieve ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Leefstijl als middel in de behandeling van chronische ziekten	☐	☐	☐	☐	☐
Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor voedingsadviezen	☐	☐	☐	☐	☐
Momenten waarop patiënten doorverwezen dienen te worden voor andere leefstijladviezen	☐	☐	☐	☐	☐

De partijen naar wie patiënten doorverwezen kunnen worden voor voedingsadviezen	☐	☐	☐	☐	☐
De partijen naar wie patiënten doorverwezen kunnen worden voor andere leefstijladviezen	☐	☐	☐	☐	☐
Het samenwerken in de eerstelijnszorg met niet- en para-medische professionals, zoals de gemeente	☐	☐	☐	☐	☐

26. Wanneer u terugkijkt op uw algemene opleiding Geneeskunde en dit vergelijkt met hetgeen waar u in de praktijk mee in aanraking komt, wat hebt u dan gemist qua onderwijs over voeding en/of leefstijl*? *

Vul uw antwoord hier in: ...

27. Wanneer u terugkijkt op uw opleiding Huisartsgeneeskunde en dit vergelijkt met hetgeen waar u in de praktijk mee in aanraking komt, wat hebt u dan gemist qua onderwijs over voeding en/of leefstijl*? *

SLOT

U bent aan het einde van deze enquête gekomen. Tot slot hebben we nog één enkele vraag.

28. Hebt u nog opmerkingen of vragen? Laat ze hier achter.

Vul uw antwoord hier in: ...

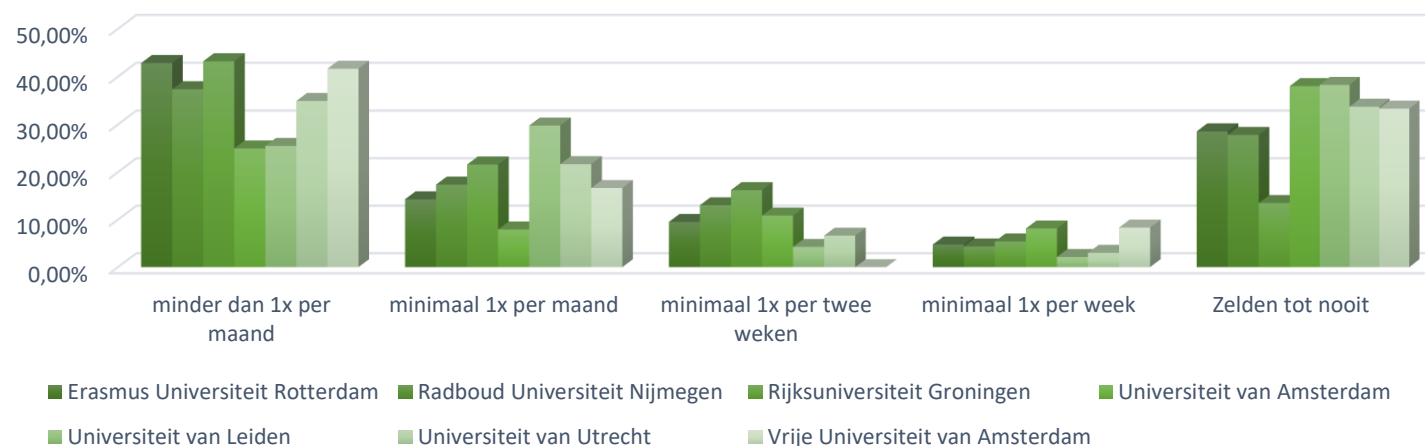
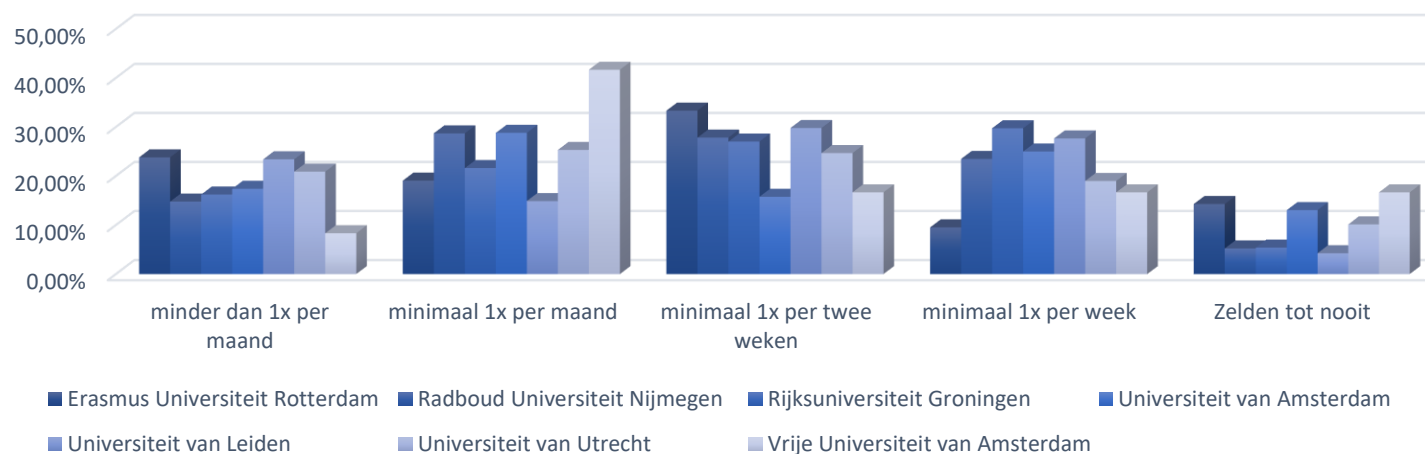
Verzend uw enquête.

Bedankt voor uw deelname aan deze enquête.

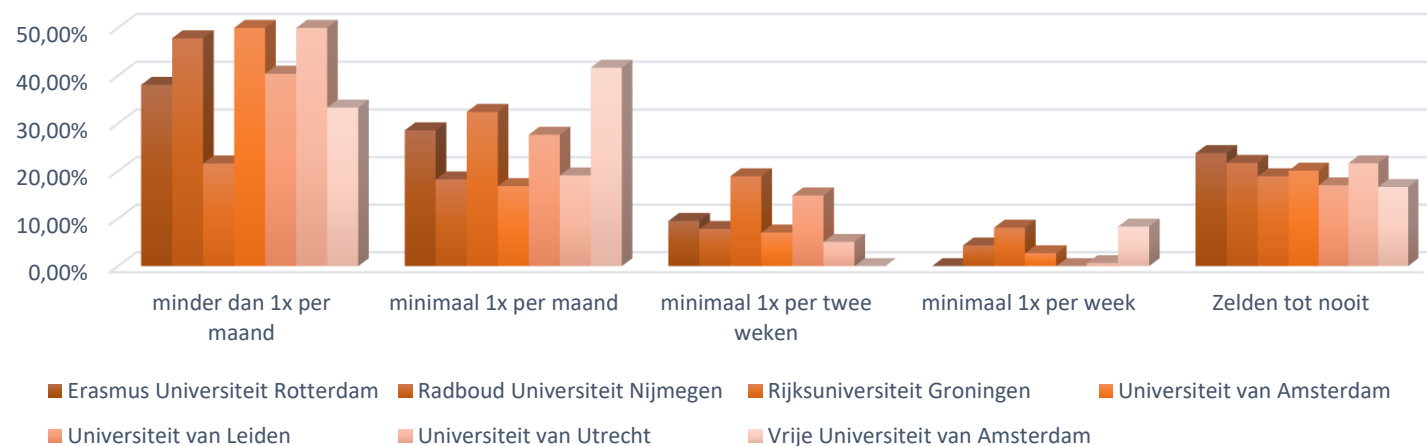
BIJLAGE 3 | GRAFIEKEN NAAR AANLEIDING VAN COASSISTENTEN-ENQUÊTE

 Coassistentenenquête | *Frequentie aandacht*

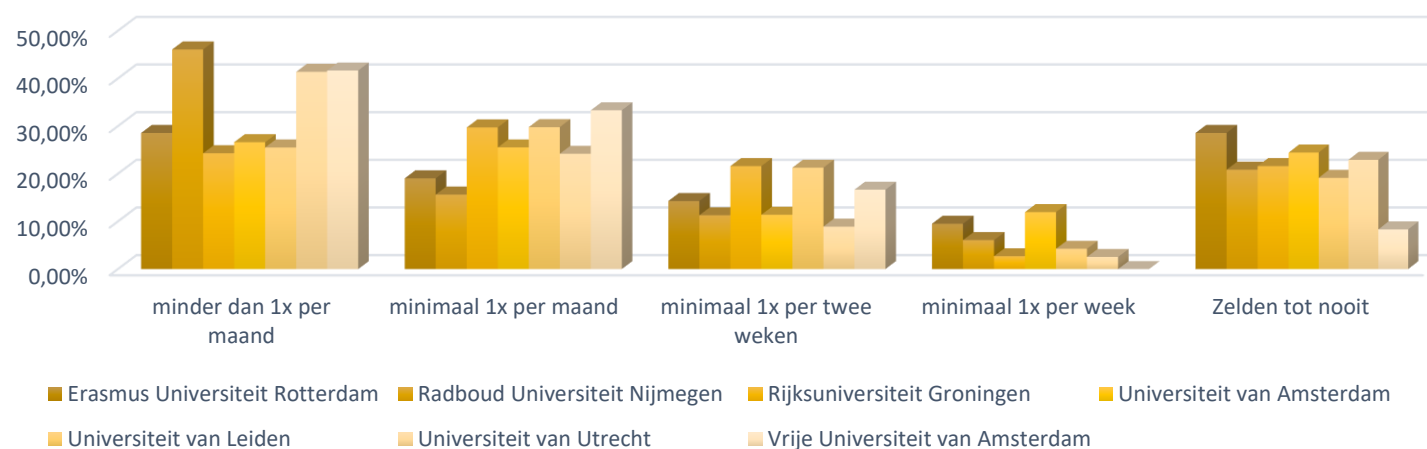
Onderstaande grafieken tonen de aandacht voor specifieke thema's uitgesplitst per faculteit.

Aandacht voor voeding per faculteit

Aandacht voor leefstijl per faculteit

Aandacht voor gesprekstechnieken per faculteit

Aandacht voor doorverwijzen per faculteit

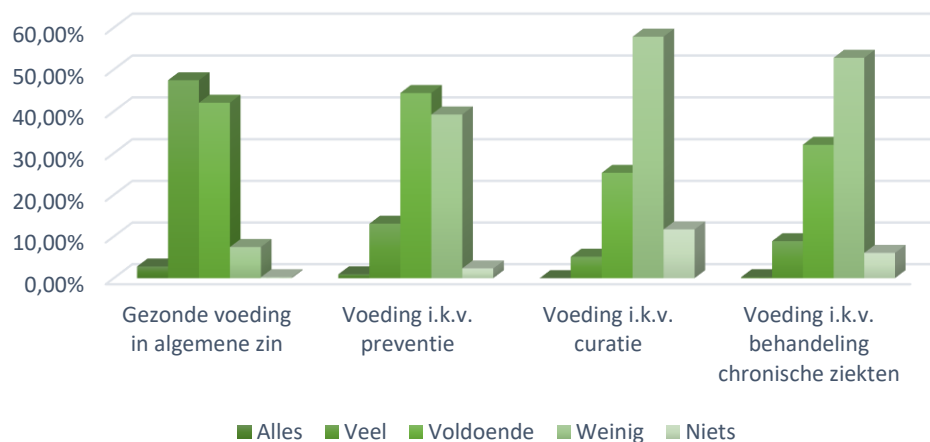
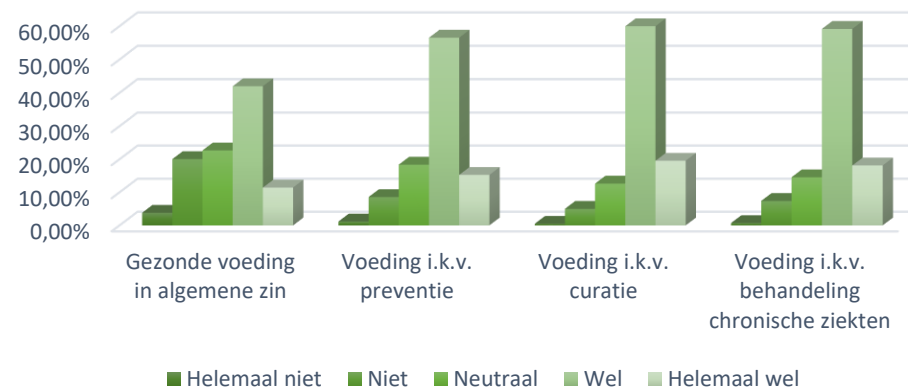
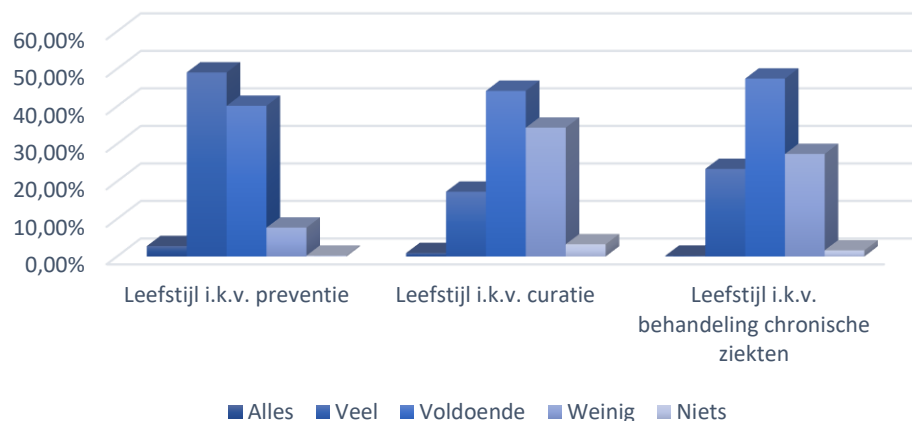
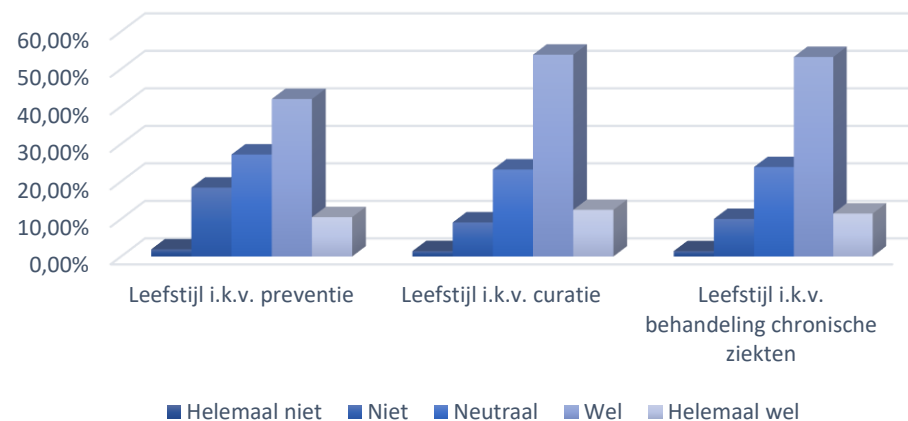
Coassistentenenquête | *Door te verwijzen patiëntencategorieën*

Bij de onderstaande patiëntencategorieën wordt in de Geneeskundeopleiding aanbevolen om door te verwijzen naar paramedische zorg voor leefstijl- en/of voedingsadviezen. Het percentage geeft het percentage respondenten aan dat aangeeft dat doorverwijzen voor deze categorieën wordt aanbevolen.

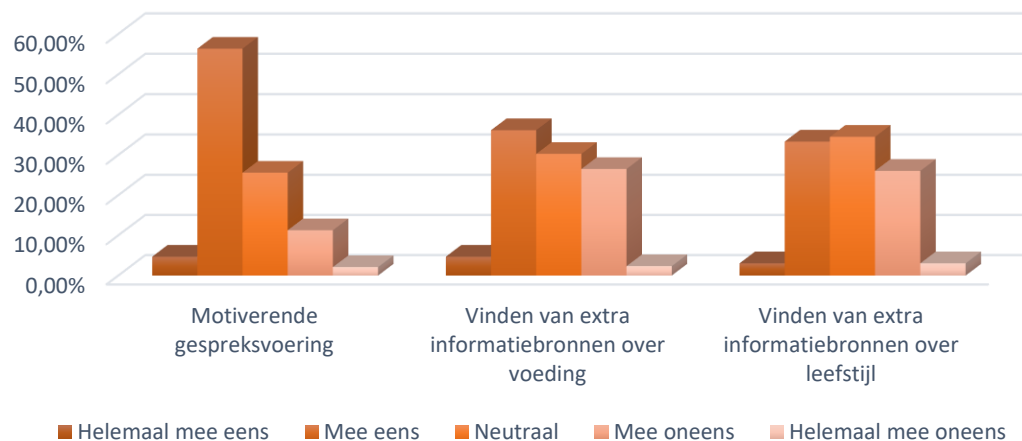
- Patiënten met gewichtsproblematiek (44,1%)
- Patiënten met stoelgangproblematiek (34,7%)
- Patiënten met buikklachten (31,9%)
- Patiënten met coronair vaatlijden (31,0%)
- Patiënten met allergieën (30,5%)
- Patiënten met perifere vaatlijden (29,6%)
- Patiënten met klachten van het bewegingsapparaat (25,2%)
- Patiënten met chronische longaandoeningen (23,4%)
- Patiënten met hartfalen (23,0%)
- Patiënten met maligniteiten (22,9%)
- Patiënten met verslavingen (21,6%)
- Patiënten met endocriene stoornissen (19,8%)
- Patiënten met gewrichtsklachten (18,6%)
- Patiënten met leverziekten (16,8%)
- Patiënten met psychische problematiek (16,5%)
- Patiënten met nierziekten (16,3%)
- Patiënten met galblaasproblematiek (11,6%)
- Patiënten met schildklieraandoeningen (10,4%)
- Patiënten met neurodegeneratieve ziekten (9,5%)
- Patiënten met congenitale afwijkingen (9,1%)
- Patiënten met cardiale ritmestoornissen (8,7%)
- Patiënten met urine-incontinentie (8,2%)
- Patiënten met eczeem (8,0%)
- Patiënten met dementie (7,3%)
- Patiënten met nierstenen (7,1%)
- Patiënten met oogziekten (3,8%)
- Patiënten met infectieziekten (3,1%)
- Patiënten met gehoorklachten (1,8%)

Coassistentenenquête | *Huidige kennis en behoefte*

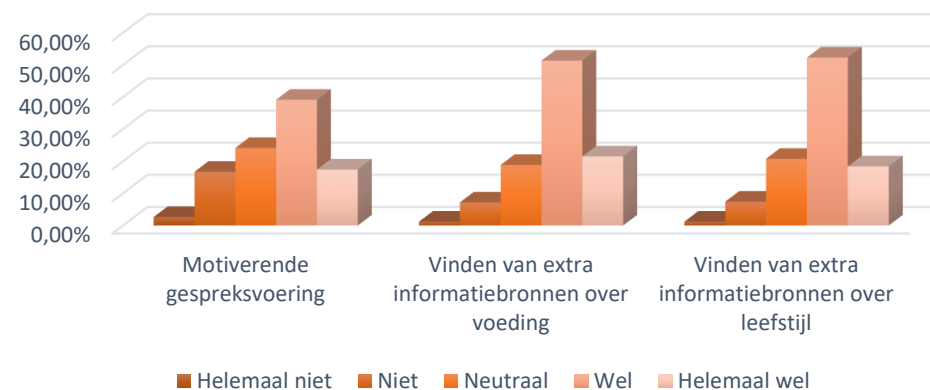
Onderstaande grafiek geeft inzicht in welke mate de respondenten van zichzelf zeggen van bepaalde onderwerpen verstand te hebben en in welke mate zij behoefte hebben aan scholing omtrent deze onderwerpen.

Kennis van voedinggerelateerde onderwerpen**Behoefte aan scholing over voedinggerelateerde onderwerpen****Kennis van leefstijlgerelateerde onderwerpen****Behoefte aan scholing over leefstijlgerelateerde onderwerpen**

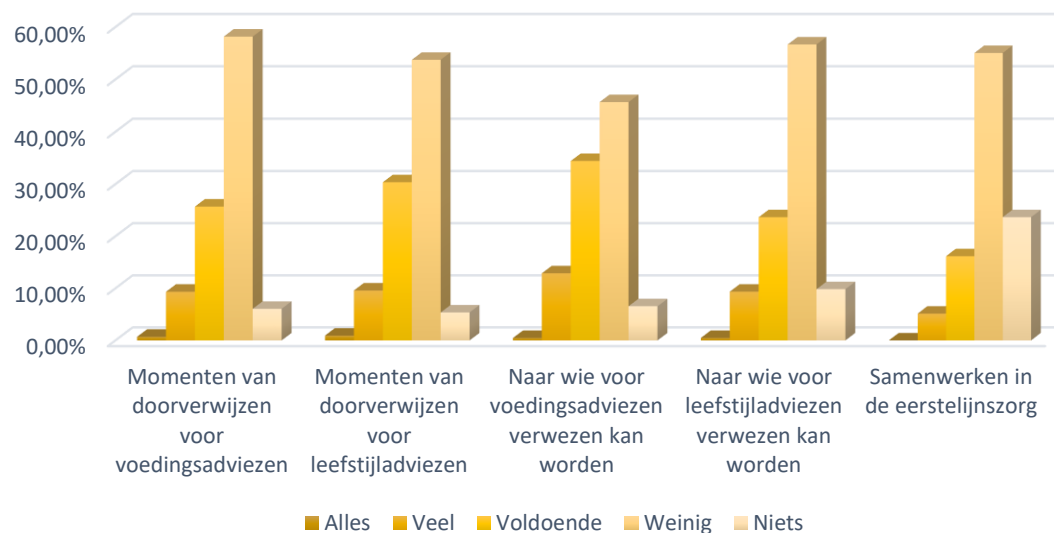
Men is in staat tot...

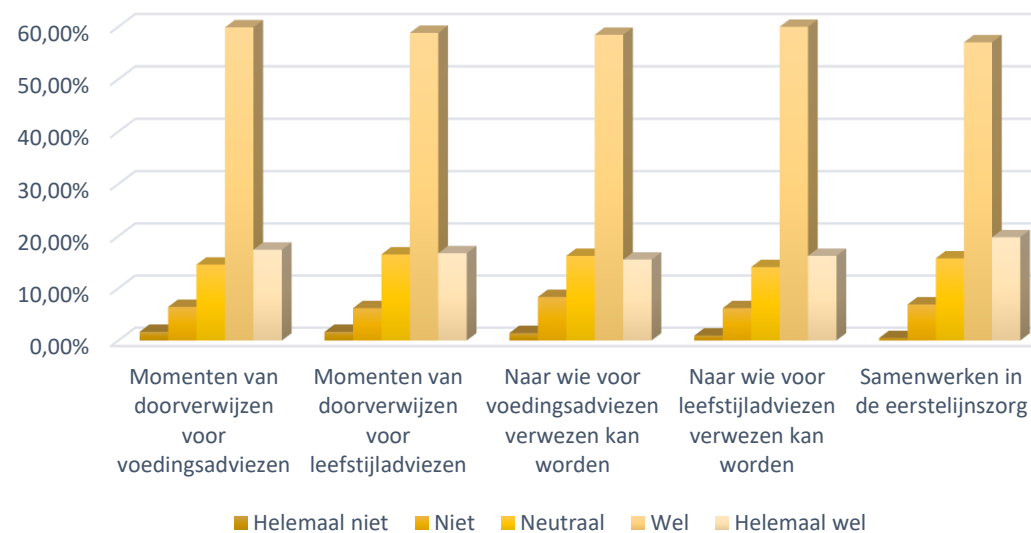
Behoefte aan scholing over gesprekstechnieken en informatiebronnen

Kennis van het onderwerp 'doorverwijzen'

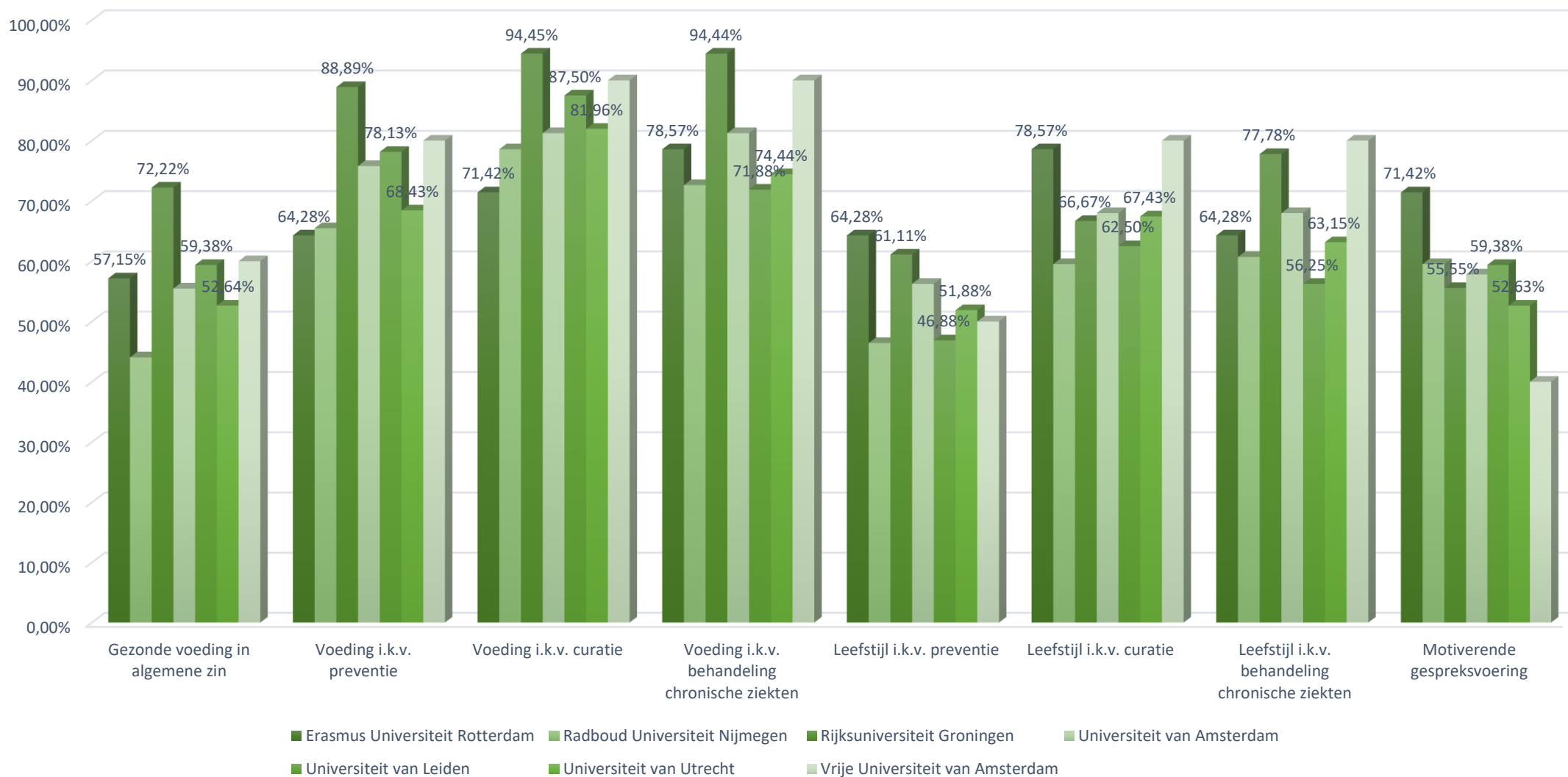

Behoefte aan scholing over het onderwerp 'doorverwijzen'

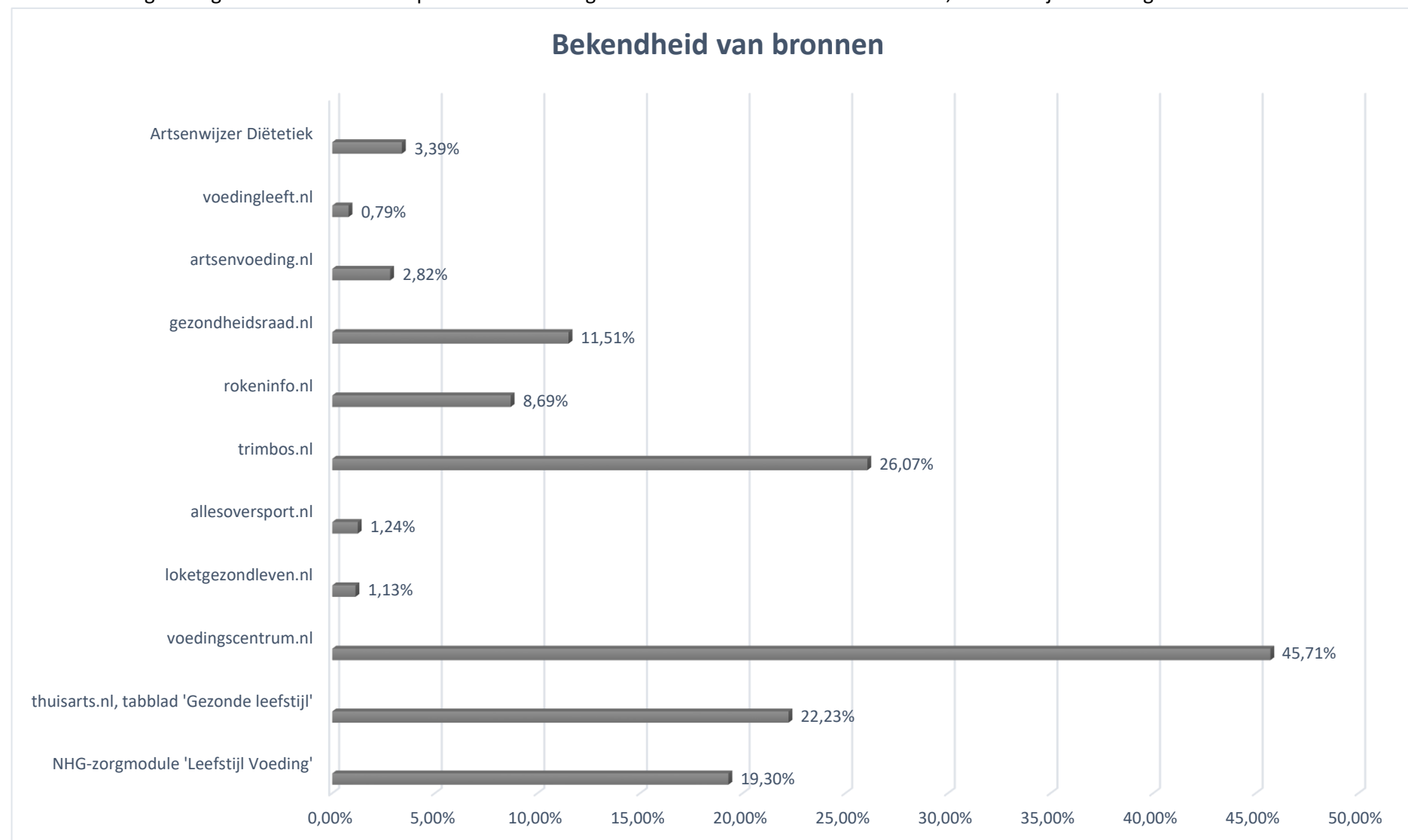
Hieronder staat in tabelvorm weergegeven wat de behoefte is aan scholing op enkele specifieke thema's, uitgesplitst per faculteit.

Percentage coassistenten met behoefte aan scholing over specifieke onderwerpen

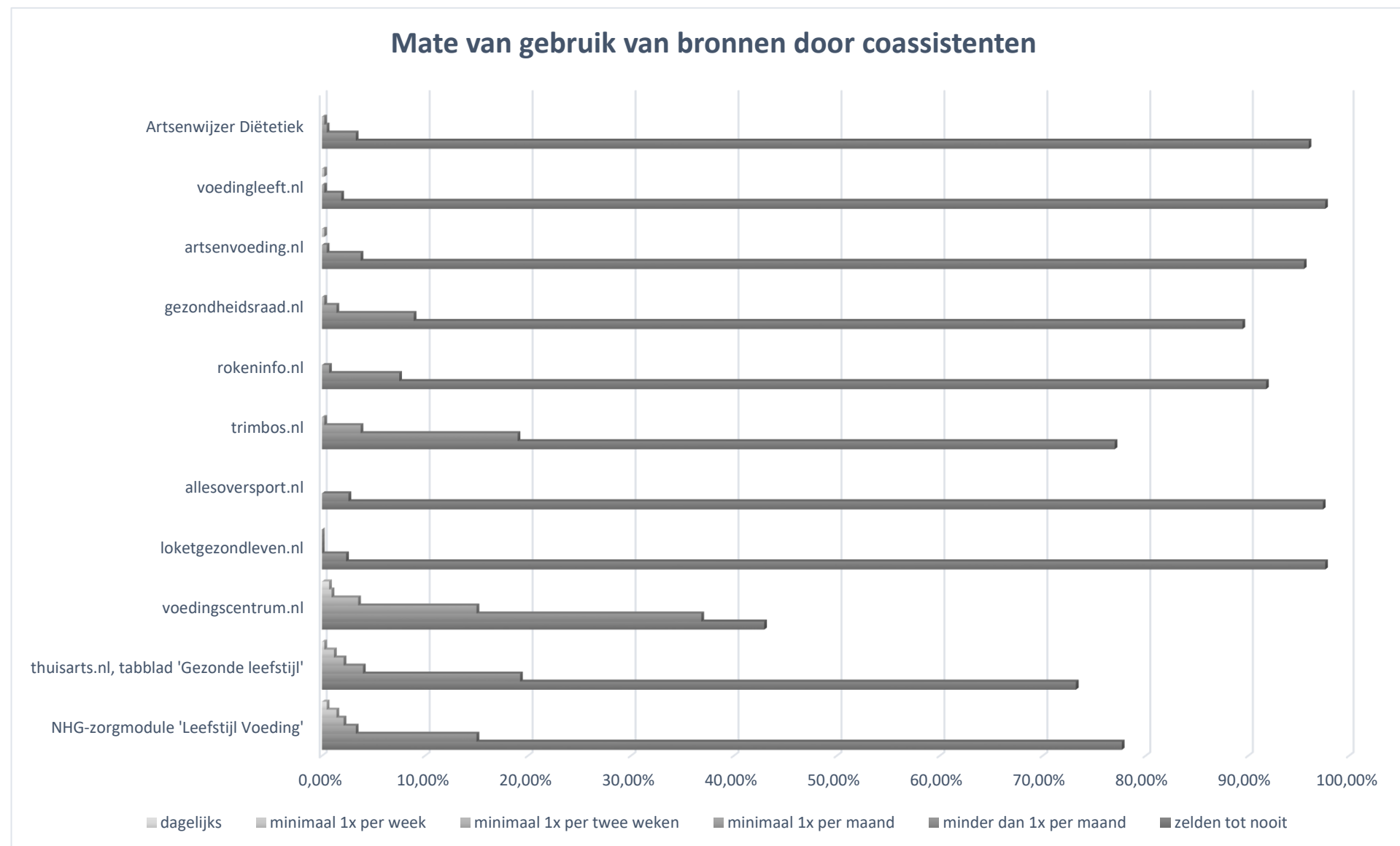

Coassistentenenquête | *Bronnen*

Onderstaande grafiek geeft weer hoeveel respondenten van de genoemde bronnen het bestaan kenden, voordat zij deze vraag lazen.

Onderstaande grafiek geef weer hoe vaak de respondenten van de genoemde bronnen gebruik maken.

	zelden tot nooit	minder dan 1x per maand	minimaal 1x per maand	minimaal 1x per twee weken	minimaal 1x per week	dagelijks
NHG-zorgmodule 'Leefstijl Voeding'	77,70%	15,02%	3,29%	2,11%	1,41%	0,47%
thuisarts.nl, tabblad 'Gezonde leefstijl'	73,24%	19,25%	3,99%	2,11%	1,17%	0,23%
voedingscentrum.nl	42,96%	36,85%	15,02%	3,52%	0,94%	0,70%
loketgezondleven.nl	97,65%	2,35%				
allesoversport.nl	97,42%	2,58%				
trimbos.nl	77,00%	19,01%	3,76%	0,23%		
rokeninfo.nl	91,78%	7,51%	0,70%			
gezondheidsraad.nl	89,44%	8,92%	1,41%	0,23%		
artsenvoeding.nl	95,54%	3,76%	0,47%		0,23%	
voedingleeft.nl	97,65%	1,88%	0,23%		0,23%	
Artsenwijzer Diëtetiek	96,01%	3,29%	0,47%	0,23%		

Coassistentenenquête | *Antwoorden op open vragen*

In onderstaande tabel staat weergegeven wat coassistenten gemist hebben in hun curriculum met betrekking tot voeding en/of leefstijl.

Onderwerp	Aantal	Onderwerp	Aantal
Naar wie door te verwijzen	56	Om welke reden en wanneer doorverwijzen	52
Algemeen overzicht / basiskennis over voeding, bijvoorbeeld als apart lesblok	35	Curatie met voeding	32
Betrouwbare informatiebronnen over voeding	31	Hoe patiënten te motiveren (in de korte tijd van een consult)	31
Preventie met voeding	27	Betrouwbare informatiebronnen over leefstijl	26
Voeding als behandeling bij chronische ziekten	23	Aansluiten op nieuws en hypes	19
Diepgang	17	Hoe samen te werken in de eerstelijns gezondheidszorg	16
Adviezen over gezonde voeding	16	Curatie met leefstijl	14
Diëten bij specifieke aandoeningen	13	Preventie met leefstijl	10
Leefstijl als behandeling bij chronische ziekten	10	Adviezen over gezonde leefstijl	9
Diëten	8	Algemene kennis over welvaartsziekten als maatschappelijk probleem	4
Adviezen voor patiënten met obesitas	4	Borstvoeding	3
Overzicht van te bieden hulpmiddelen bij verbeteren van leefstijl	2	Sondevoeding	2
Interacties tussen medicatie en voeding	1	Vorm van behandeling: individueel / in een groep	1
Katabole patiënten	1	Adviezen voor verslavingszorg	1
Adviezen voor gezonde voeding bij allochtone bevolking	1	Het werk van een diëtiste	1
Voeding bij terminaal zieken	1	Alternatieve geneeswijzen	1

Coassistentenenquête | Overige opmerkingen

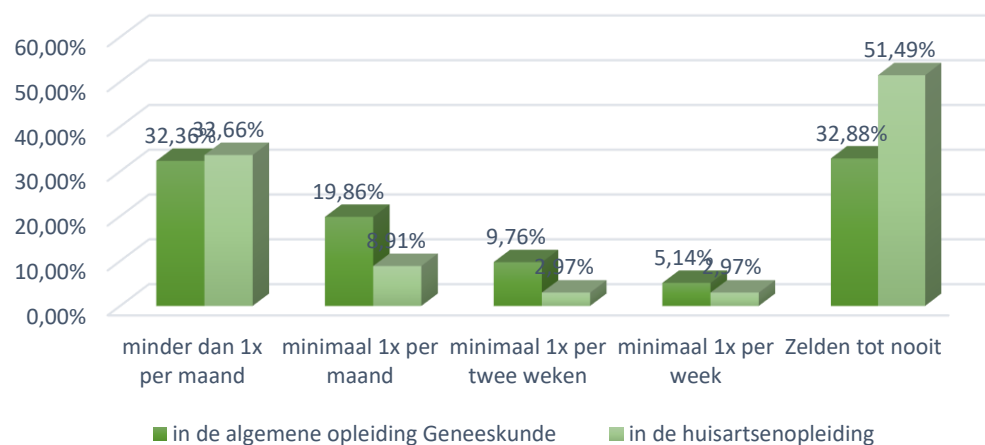
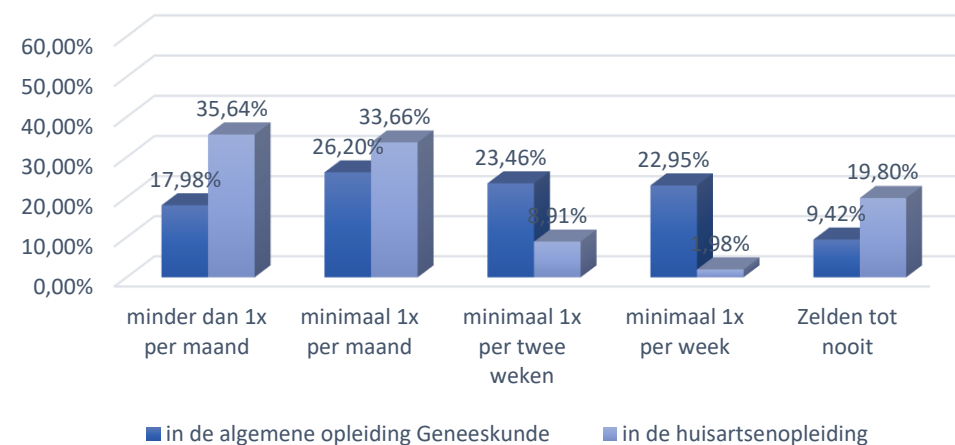
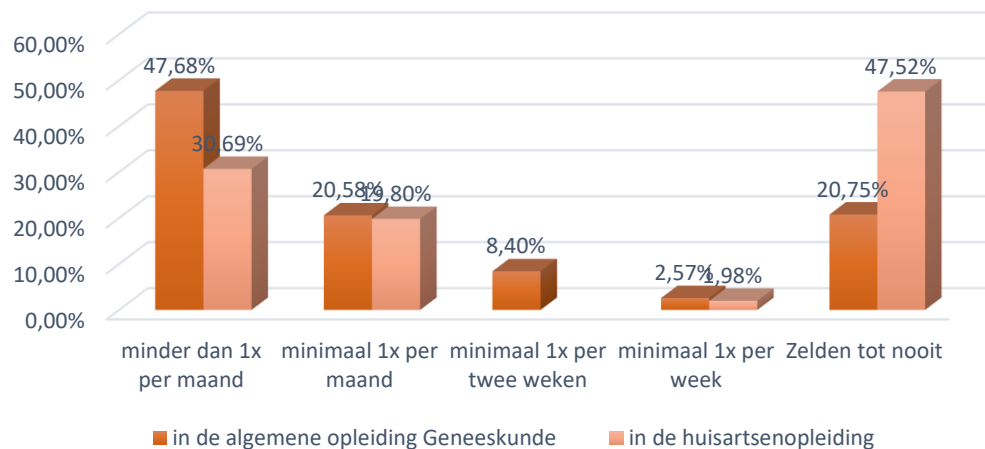
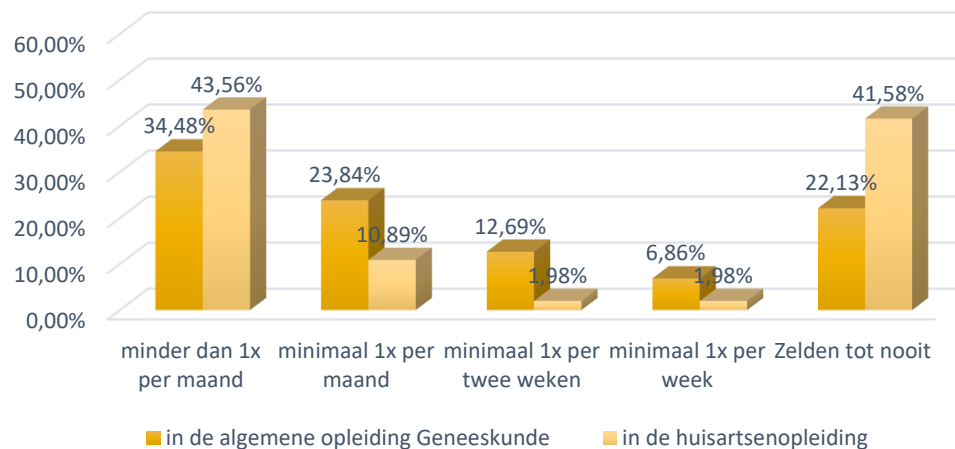
Onderwerp	Onderwerp	Onderwerp	Onderwerp
Er ligt een taboe op deze onderwerpen	Alles wat ik weet over voeding heb ik zelf buiten het curriculum geleerd.	Ik heb voornamelijk dingen zelf opgezocht.	Erg essentieel dat hier meer over komt in het curriculum!
Er is geen bewustzijn over deze onderwerpen bij artsen	Ik had dit zo graag in de opleiding gehad!	Ik wil graag goede basiskennis ontvangen. Ik heb geen idee waar ik moet beginnen.	Goed dat hier aandacht voor komt!
Aan leefstijl wordt nog enige aandacht besteed, maar aan voeding nauwelijks.	Bedankt voor deze enquête! Ik hoop dat er in de nabije toekomst ook ECHT meer aandacht komt voor preventie in ons curriculum.	Eigenlijk heb ik in alle zes de jaren niets geleerd over voeding. Dit vind ik erg slecht. Leefstijl komt wel eens ter sprake bij bijv. CVRM, maar veel dieper dan meer sporten, gezonder eten en stoppen met roken gaat het niet. Zeer oppervlakkig.	Ik kan patiënten eigenlijk geen advies geven over gezonde voeding omdat ik er te weinig over heb geleerd.
Goed dat hier op deze manier aandacht voor komt, hier is nu in het curriculum weinig aandacht voor, met name voor voeding zeer weinig.	Goed dat hier onderzoek naar gedaan wordt! Ik wil zelf huisarts worden en merkte met name tijdens dat coschap pas hoeveel mensen geholpen kunnen worden als je ze verwijst naar een diëtist of ander paramedisch specialisme.	Er is in de opleiding weinig/geen aandacht voor en hierdoor komt het in de spreekkamer ook niet ter sprake.	Goed idee om dit onderwerp te onderzoeken onder geneeskunde studenten. Tegenwoordig is voeding erg hip, maar niet zo bekend onder doctors.
Heel goed dat jullie dit onderzoek doen! Ik hoop van harte dat mijn opvolgers meer onderwijs zullen krijgen over dit onderwerp omdat het een belangrijk deel van de geneeskunde in de toekomst zal gaan worden.	Er komt veel te weinig theorie en praktijk voor in de opleiding over de onderwerpen voeding en leefstijl, met name voeding. Leefstijl vooral dat roken ongezond is. Qua voeding valt er een hoop te winnen. Anderzijds, je studeert geneeskunde en geen voeding.	Gerelateerd aan verschillende ziektebeelden zijn er wel voeding- en leefstijladviezen geleerd, maar de basis mist. Een basiscursus zoals van dr. Maya Adam (op coursera.org) zou in het curriculum moeten opgenomen zijn.	Bijna geen onderwijs erover gehad, ik denk dat dit zeker verbeterd kan worden aangezien door leefstijl en voeding veel ziektes kunnen worden verholpen of tegengegaan.
Verder is er momenteel al meer dan genoeg aandacht tijdens de opleiding	Ik ben hier al een tijd mee bezig en vind dit een heel goed onderwerp, omdat mijns inziens artsen te weinig van	Ik denk dat er meer aandacht voor voeding zou moeten komen op een interactieve leuke manier, maar ook	Ik hoop dat de opleiding ermee aan de slag gaat. Immers: "Let food be thy medicine and medicine be thy food" -

geneeskunde op het gebied van voeding en leefstijl.	voeding weten. Ik zou graag op de hoogte worden gesteld van uitkomst van het onderzoek.	een uitdagende manier. Zodat er daadwerkelijk patiënten komen opdagen naar het onderwijs.	Hippocrates zoals de grondlegger van onze Westerse Geneeskunde al adviseerde...
In mijn opleiding komt het eigenlijk alleen als risicofactor voor bepaalde ziekten.	Het zou fijn zijn als er binnen de opleiding geneeskunde ook aandacht zou komen voor niet-westerse diëten. Ik ken bijvoorbeeld de Turkse en Antilliaanse eetpatronen niet, en vind het dan ook lastig hierover in gesprek te gaan.	Een één week durende educatie over deze onderwerpen, waarbij er dagelijks veel aandacht hieraan gegeven wordt (misschien aan het begin van de master of als terugkomdagen) zou mijns inziens ideaal zijn.	Een cursus avond of symposium over voeding zou ik zeker gaan bijwonen!
Fantastisch dat er meer aandacht komt voor dit onderwerp! Er is nog heel veel winst te behalen!	De rol van voeding moet al tijdens de bachelor belicht worden. Dit gebeurt nu niet tot nauwelijks. Studenten moeten leren hoe ze wetenschappelijk onderzoek hierover moeten opzoeken en beoordelen. Ook gesprekstechnieken omtrent voeding en doorverwijzen naar de juiste partijen moet al vroeg in het curriculum aan bod komen. Patiënten hebben zelf ook vaak vragen over voeding, terwijl wij als artsen in spe daar vaak geen goed antwoord op hebben.	Ik denk dat iedere arts een goede basiskennis over voeding en leefstijl heeft. Bij twijfel over deze kennis is het heel eenvoudig op te zoeken. Er vanuit gaande dat iedere arts gezond verstand heeft, denk ik niet dat dit onderwijs nodig is.	Voeding is belangrijk voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid, maar het is niet zo belangrijk dat er een heel blok aan gewijd moet worden. Ik zou een keer een symposium geven met verschillende vakgebieden.
Ik ben mij persoonlijk niet echt bewust van curatieve ziektebeelden die beter worden met verandering in leefstijl en voeding. Nar mijn idee zijn dit allemaal chronische aandoeningen.	Info over voeding en leefstijl is vooral relevant wanneer je de kliniek in gaat. Een werkgroep of e-learning met de onderwerpen die jullie benoemen tijdens de introductieweek van je coschappen lijkt me heel nuttig.	Ik denk ook dat het van enig nut zou zijn om meer aandacht te besteden aan alternatieve geneeswijzen, daar dit in groeiende groepen patiënten een prominentere rol speelt/gaat spelen.	

BIJLAGE 4 | GRAFIEKEN NAAR AANLEIDING VAN HUISARTSEN-ENQUÊTE

 Huisartsenenquête | *Frequentie aandacht*

Onderstaande grafieken tonen de aandacht voor specifieke thema's in de algemene opleiding Geneeskunde en de huisartsenopleiding.

Aandacht voor voeding

Aandacht voor leefstijl

Aandacht voor gesprekstechnieken

Aandacht voor doorverwijzen

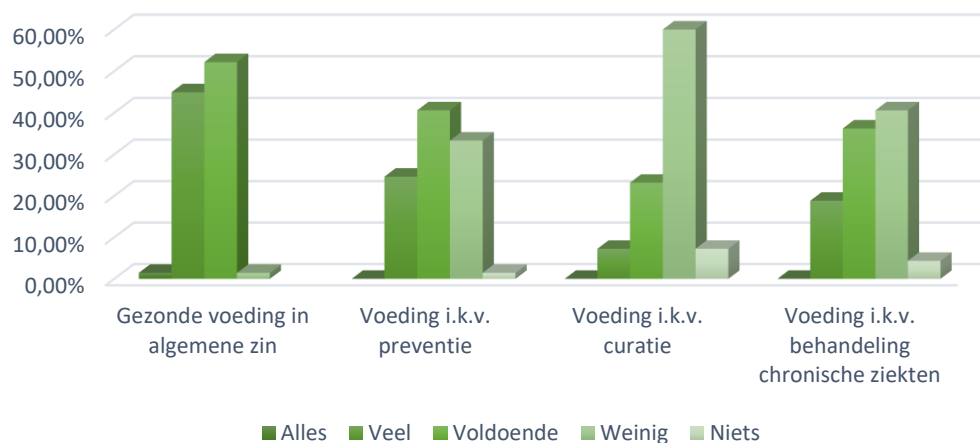
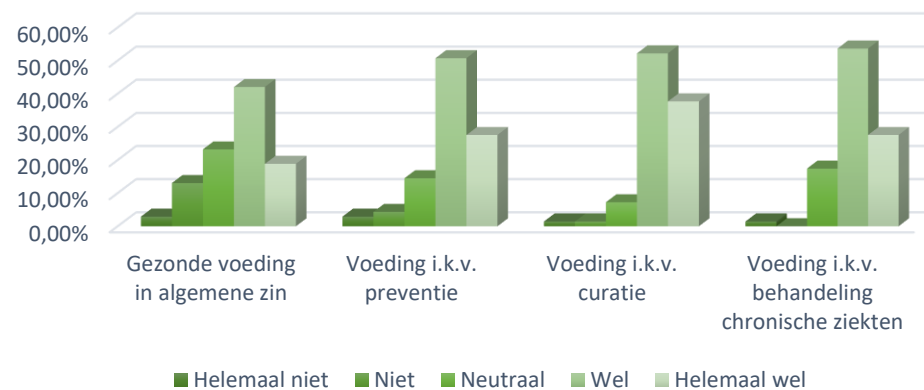
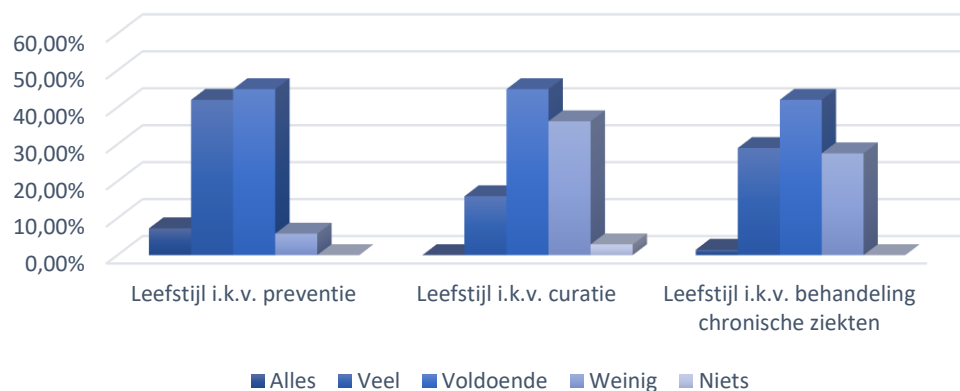
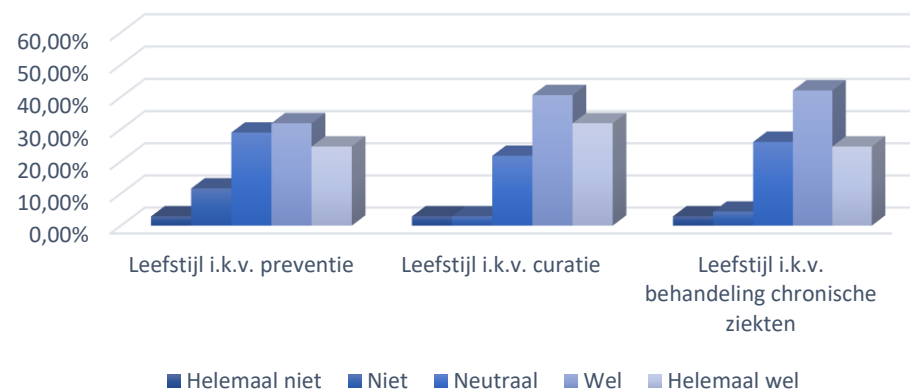
Huisartsenenquête | *Door te verwijzen patiëntencategorieën*

Bij de onderstaande patiëntencategorieën wordt in de huisartsenopleiding aanbevolen om door te verwijzen naar paramedische zorg voor leefstijl- en/of voedingsadviezen. Het percentage geeft het percentage respondenten aan dat aangeeft dat doorverwijzen voor deze categorieën wordt aanbevolen.

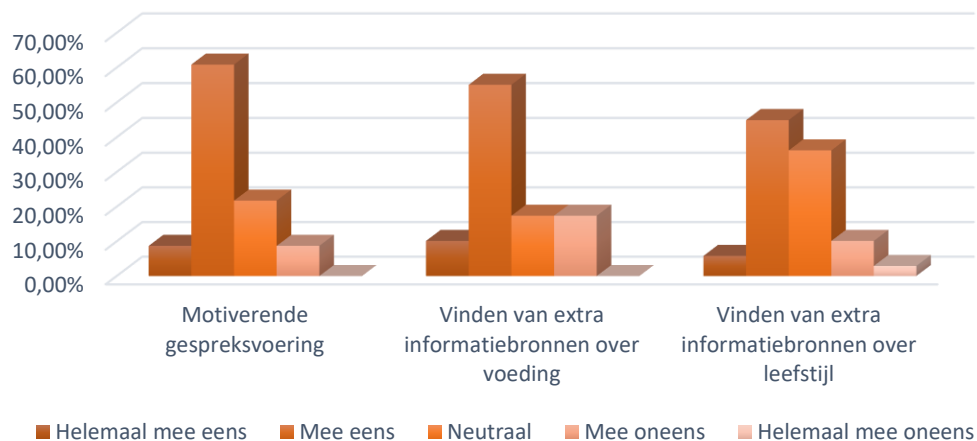
- Patiënten met gewichtsproblematiek (41,3%)
- Patiënten met coronair vaatlijden (35,6%)
- Patiënten met chronische longaandoeningen (31,3%)
- Patiënten met buikklachten (29,4%)
- Patiënten met stoelgangproblematiek (27,5%)
- Patiënten met perifeer vaatlijden (27,5%)
- Patiënten met maligniteiten (26,3%)
- Patiënten met allergieën (25,6%)
- Patiënten met endocriene stoornissen (25,6%)
- Patiënten met hartfalen (24,4%)
- Patiënten met gewrichtsklachten (22,5%)
- Patiënten met klachten van het bewegingsapparaat (21,9%)
- Patiënten met nierziekten (18,8%)
- Patiënten met dementie (11,9%)
- Patiënten met psychische problematiek (11,3 %)
- Patiënten met leverziekten (11,3%)
- Patiënten met verslavingen (10,0%)
- Patiënten met eczeem (9,4%)
- Patiënten met neurodegeneratieve ziekten (9,4%)
- Patiënten met urine-incontinentie (8,9%)
- Patiënten met cardiale ritmestoornissen (7,5%)
- Patiënten met galblaasproblematiek (7,5%)
- Patiënten met schildklieraandoeningen (6,3%)
- Patiënten met nierstenen (5,0%)
- Patiënten met congenitale afwijkingen (5,0%)
- Patiënten met oogziekten (2,5%)
- Patiënten met infectieziekten (1,3%)
- Patiënten met gehoorklachten (1,9%)

Huisartsenenquête | *Huidige kennis en behoefte*

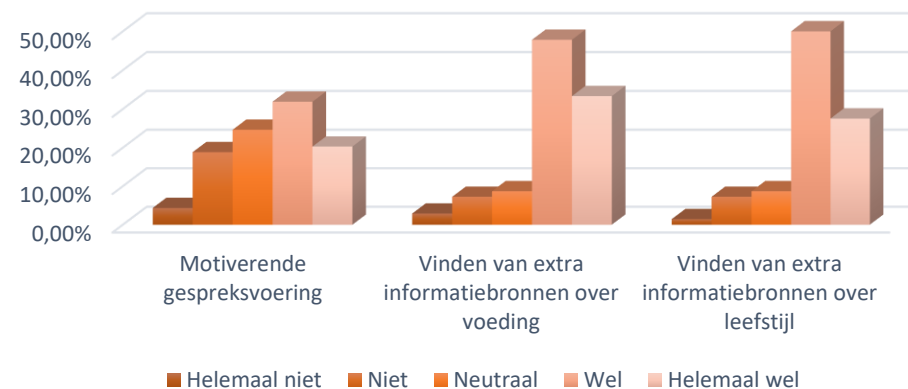
Onderstaande grafiek geeft inzicht in welke mate de respondenten van zichzelf zeggen van bepaalde onderwerpen verstand te hebben en in welke mate zij behoefte hebben aan scholing omtrent deze onderwerpen.

Kennis van voedinggerelateerde onderwerpen**Behoefte aan scholing over voedinggerelateerde onderwerpen****Kennis van leefstijlgerelateerde onderwerpen****Behoefte aan scholing over leefstijlgerelateerde onderwerpen**

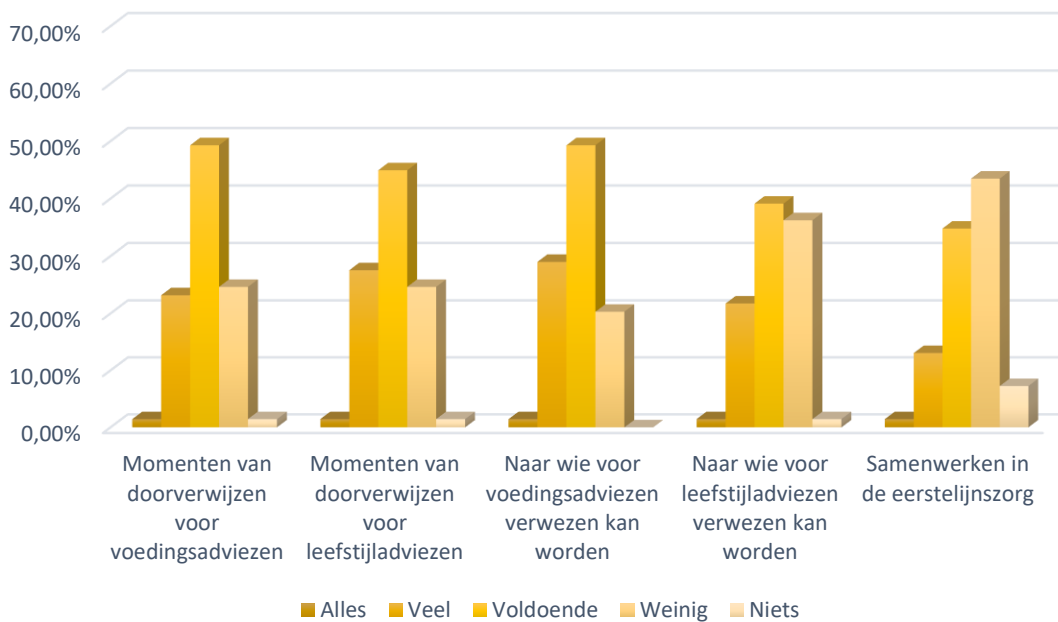
Men is in staat tot...

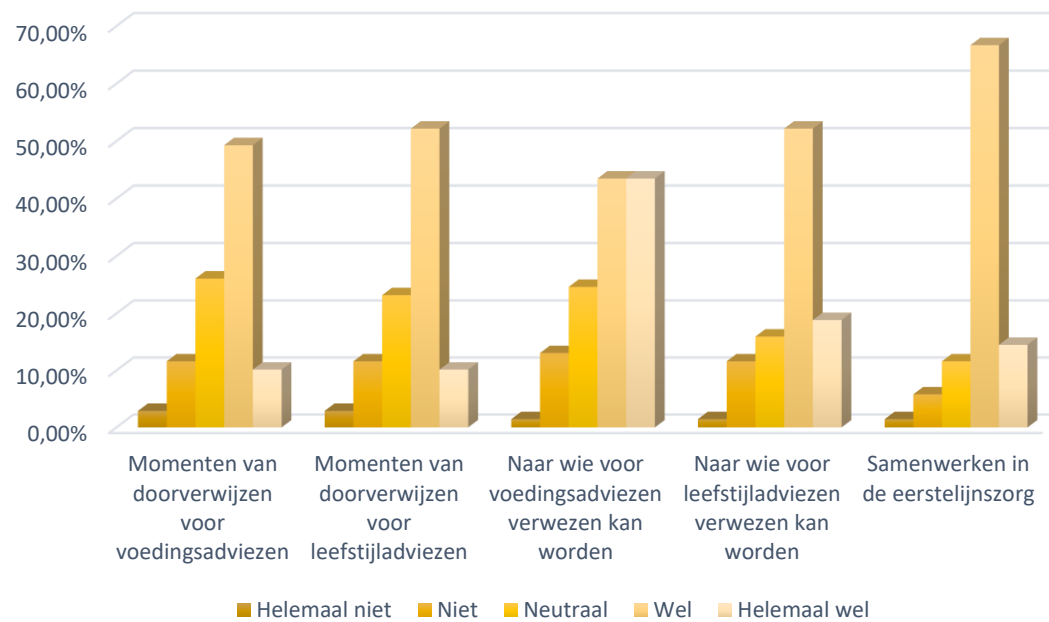
Behoefte aan scholing over gesprekstechnieken en informatiebronnen

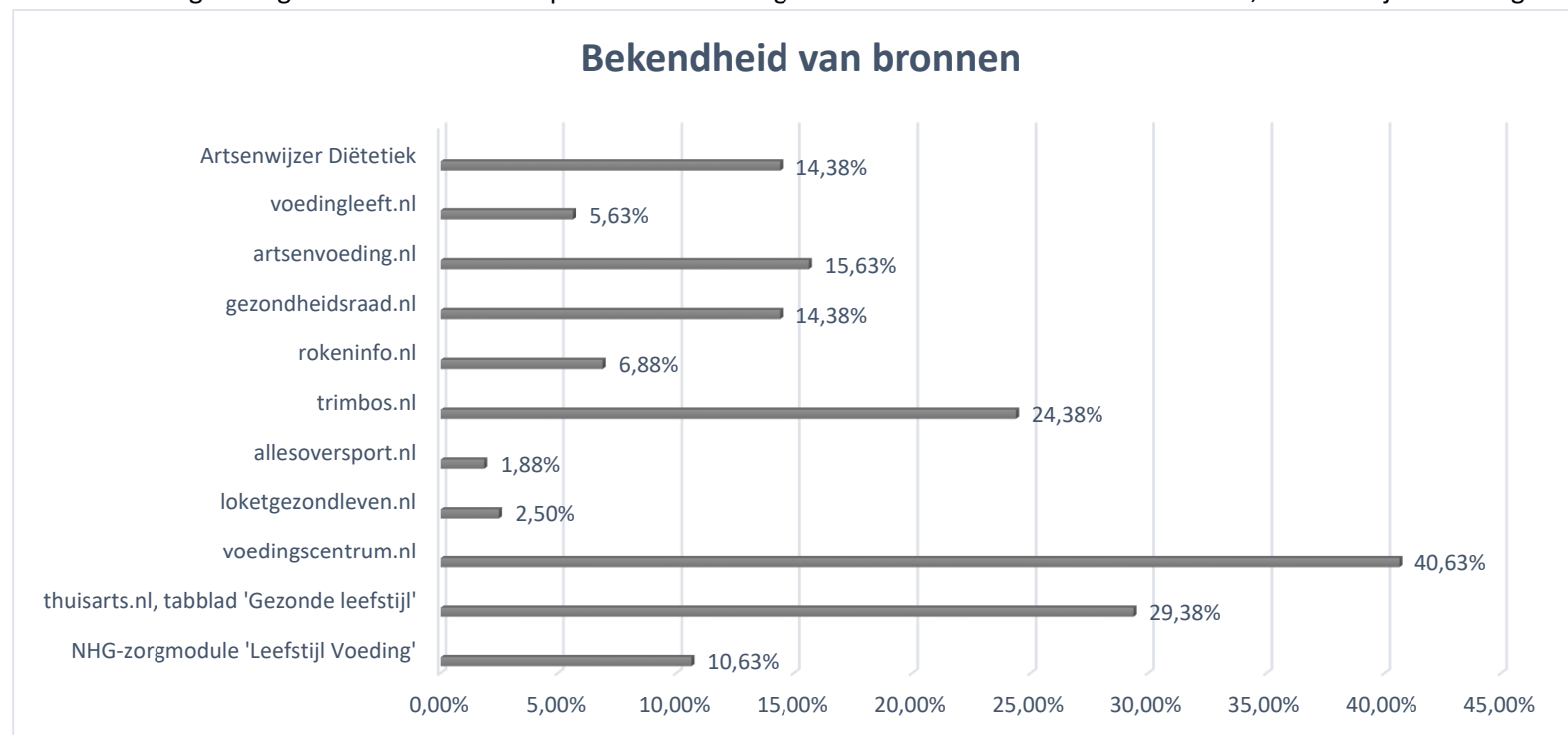
Kennis van het onderwerp 'doorverwijzen'

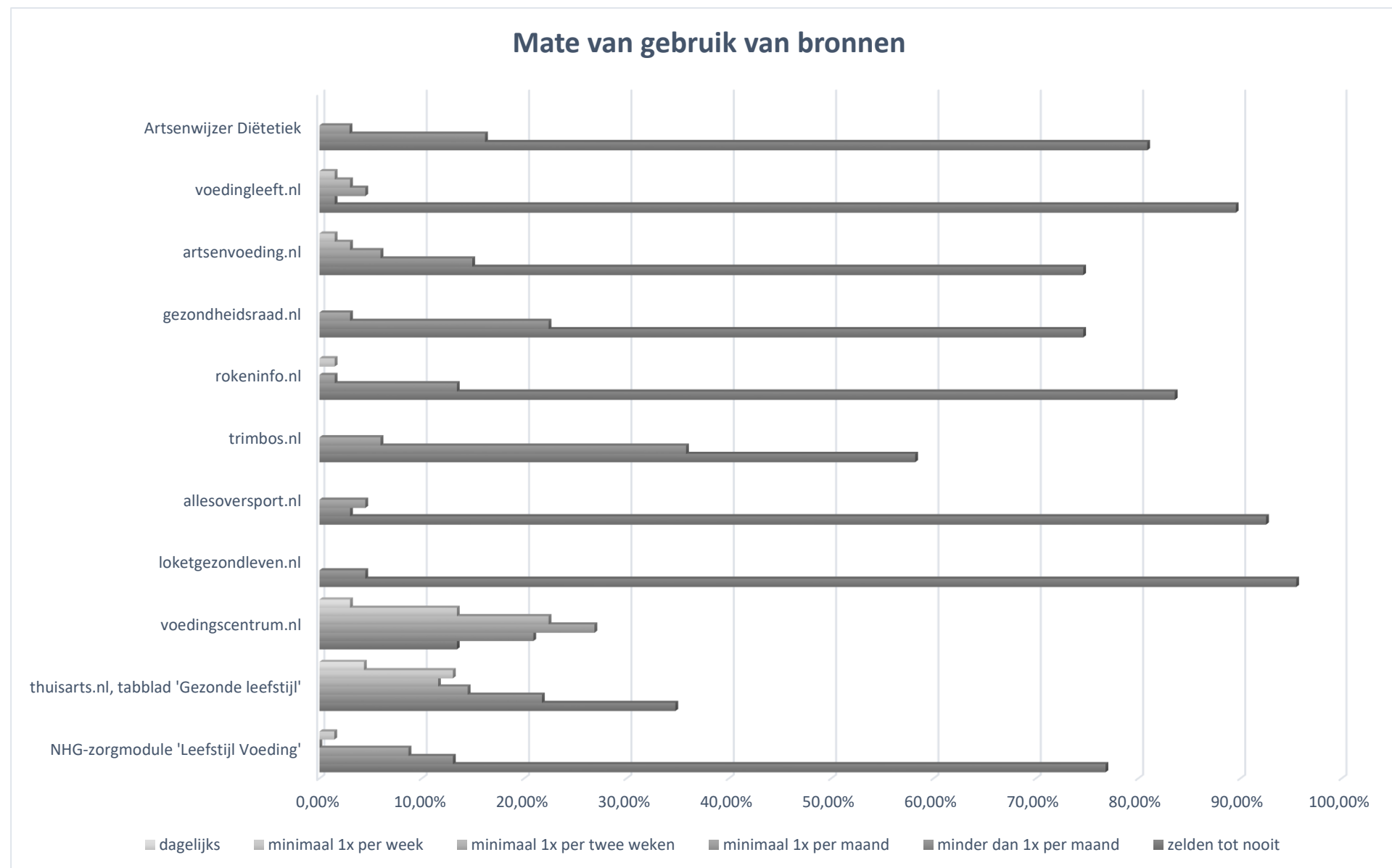
Behoefte aan scholing over het onderwerp 'doorverwijzen'

Onderstaande grafiek geeft weer hoeveel respondenten van de genoemde bronnen het bestaan kenden, voordat zij deze vraag lazen.

Onderstaande grafiek geef weer hoe vaak de respondenten van de genoemde bronnen gebruik maken.

	zelden tot nooit	minder dan 1x per maand	minimaal 1x per maand	minimaal 1x per twee weken	minimaal 1x per week	dagelijks
NHG-zorgmodule 'Leefstijl Voeding'	76,81%	13,04%	8,70%		1,45%	
thuisarts.nl, tabblad 'Gezonde leefstijl'	34,78%	21,74%	14,49%	11,59%	13,04%	4,35%
voedingscentrum.nl	13,43%	20,90%	26,87%	22,39%	13,43%	2,99%
loketgezondleven.nl	95,52%	4,48%				
allesoversport.nl	92,54%	2,99%	4,48%			
trimbos.nl	58,21%	35,82%	5,97%			
rokeninfo.nl	83,58%	13,43%	1,49%		1,49%	
gezondheidsraad.nl	74,63%	22,39%	2,99%			
artsenvoeding.nl	74,63%	14,93%	5,97%	2,99%	1,49%	
voedingleeft.nl	89,55%	1,49%	4,48%	2,99%	1,49%	
Artsenwijzer Diëtiëk	80,88%	16,18%	2,94%		1,45%	

Huisartsenenquête | *Antwoorden op open vragen*

In onderstaande tabel staat weergegeven wat huisartsen gemist hebben in de huisartsenopleiding met betrekking tot voeding en/of leefstijl.

Onderwerp	Aantal	Onderwerp	Aantal
Algemeen overzicht / basiskennis over voeding, bijvoorbeeld als apart lesblok	10	Hoe patiënten te motiveren	7
Betrouwbare informatiebronnen over voeding	6	Curatie met voeding	5
Betrouwbare informatiebronnen over leefstijl	5	Aansluiten op nieuws en hypes	4
Preventie met voeding	4	Adviezen over gezonde voeding	3
Diepgang	3	Voeding als behandeling bij chronische ziekten	3
Diëten bij specifieke aandoeningen	2	Curatie met leefstijl	2
Preventie met leefstijl	2	Hoe samen te werken in de eerstelijns gezondheidszorg	1
Katabole patiënten	1	Naar wie door te verwijzen	1
Voeding bij sporters	1	Coaching	1
Leefstijl als behandeling bij chronische ziekten	1	Om welke reden en wanneer doorverwijzen	1

Huisartsenenquête | *Overige opmerkingen*

Onderwerp	Onderwerp	Onderwerp	Onderwerp
Hoe kom ik er als huisarts eenvoudig achter of iemand echt gezond eet of niet?	Dit is nog belangrijker dan de basisopleiding.	Ik kan nauwelijks gedegen advies geven over voeding, want ik heb het niet geleerd.	T.a.v. leefstijladviezen: het is niet mijn favoriete onderdeel, ik verwijs graag naar de POH, omdat ik het moeilijk vind zelf gemotiveerd te blijven patiënten hierin te begeleiden.
Graag geaccrediteerde nascholing omtrent voeding!	Artsen weten best veel over voeding, de ophef is zwaaaaaar overdreven. Artsen mogen zelf ook best iets nazoeken en nascholen. Niet alles hoeft voorgekauwd en aangereikt te worden.	Blij te horen dat hier aandacht aan besteed wordt! Ik hoop dat het een vast onderdeel wordt in het curriculum!	Wat een prachtig initiatief! Ik hoop erg dat hier wat mee wordt gedaan. Dit zou een grote aanvulling zijn op de (huis)artsenopleiding.
Goed dat men hier mee bezig gaat. Maar het lijkt me verstandig dat niet alleen dokters hiermee gaan leuren bij patiënten, maar dat preventie, leefstijl en voeding breder getrokken wordt dan alleen medisch. Hippe Postbus 51 spotjes met tips etc.			